

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Katarína Zatlková

Obraz pralesa v díle J. E. Rivery *La vorágine*

The jungles's image in the novel *The vortex* of J. E. Rivera

Praha 2010

Doc. PhDr. Hedvika Vydrová

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny využití prameny a literaturu.“

V Praze dne

OBSAH

| | |
|--|-----------|
| 1. ÚVOD | 1 |
| 2. ROMÁN LA VORÁGINE – ROMÁN „ZEME“ | 2 |
| 3. VPLYVY NA DIELO | 5 |
| 4. ROZBOR DIELA..... | 8 |
| 4.1. Typy rozprávania..... | 8 |
| 4.2. Rozprávač/rozprávači v La vorágine..... | 9 |
| 4.3. Štruktúra románu..... | 10 |
| 4.4. Tématica diela La vorágine | 12 |
| 4.5. Postavy a ich premeny | 20 |
| 5. PODOBY PRALESA | 25 |
| 5.1. Prales ako prostredie..... | 25 |
| 5.2. Prales a človek..... | 28 |
| 5.2.1. Interpretácie pralesa – symbolika pralesa | 28 |
| 5.2.2. Vplyv pralesa na človeka/človeka na prales | 30 |
| 5.2.3. Prales ako mýtická bytosť či dôsledok halucinácií | 32 |
| 5.3. Hymna na prales a zberačova modlitba..... | 34 |
| 5.4. Silva a strom..... | 41 |
| 6. ZÁVER..... | 42 |
| 7. RESUMEN..... | 44 |
| 8. RÉSUMÉ | 47 |
| 9. ABSTRACT | 49 |
| 10. ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY | 50 |

1. Úvod

V bakalárskej práci sa budeme zaoberať dielom kolumbijského autora prvej tretiny dvadsiateho storočia José Eustasia Riveru, a to románom *La vorágine* (Vír).

Cieľom práce je spracovanie jednotlivých podôb pralesa, ktorý je v diele vyobrazený nielen ako prírodný fenomén, v prostredí ktorého sa odohráva dej románu, ale aj ako aktér deja, personifikovaná sila, ovplyvňujúca život postáv. Zároveň budeme skúmať jazykové prostriedky, s ktorými autor pracuje.

V prvej kapitole sa budeme venovať zaradeniu románu *La vorágine* v rámci hispanoamerickej výpravnej prózy prvej tretiny dvadsiateho storočia. Ide o tzv. regionálny román alebo „román zeme“.

Následne rozoberieme štruktúru románu: rámcové rozprávanie, dej románu rozčlenený do troch častí a jeho jednotlivé aspekty (milostný príbeh a útek z mesta, motív osudovosti, pobyt v savane, únik do pralesa, motív smrti, cesty, dobrodružstvo/nebezpečenstvo, násilie, mágia, priateľstvo) a napokon postavy a ich premeny vplyvom pralesa.

V ďalšej kapitole sa budeme zaoberať obrazom pralesa v diele *La vorágine*. Budeme skúmať prales ako miesto, kde sa odohráva dej druhej a tretej časti románu a ktorú prepojíme so štúdiom jazykových prostriedkov, ktoré autor využíva. V nasledujúcej časti budeme nahliadať na prales ako na personifikovanú silu, ktorá zasahuje do deja a stáva sa jednou z postáv. Tiež si budeme klásť otázku vplyvu, ktorý má prales ako prostredie na človeka. Napokon sa budeme venovať symbolike pralesa a paralele medzi vykorisťovanou prírodou a využívaním ľudskej pracovnej sily.

2. Román *La vorágine* – román „zeme“

Román *La vorágine* vyšiel v roku 1924 v Bogote. Ďalšie vydanie, značne opravené, bolo publikované v roku 1926. Román bol do roku 1928 vydaný celkom päťkrát a prešiel viacerými úpravami a zmenami. Keďže v tomto roku autor zomiera, môžeme poslednú, piatu verziu revidovanú Riverom, považovať za definitívnu. Smrť zastihla Riveru v období, kedy pripravoval preklad *La vorágine* do angličtiny.

Román podľa profesora Juana Lovelucka vychádza v čase, kedy veľké hispanoamerické mýty nachádzajú svoj obraz v epopkách z prostredia vidieka a tiež barbarstva („la barbarie“): prales, savana, pampa, atď. No je to zároveň obdobie, kedy „román zeme“ začína ohlasovať krízu. V literatúre sa objavujú nové vplyvy (okolo roku 1930): Freud, Marx. Autori spoznávajú Prousta, Joyca či Faulknera. Román *La vorágine* vytvára obraz divokej a surovej Latinskej Ameriky a tiež predznamenáva pohľad do vnútra človeka, jeho problémov: šialenstvo, halucinácie či nočné mory za plného vedomia, ktoré sa odohrávajú v skľučujúcom prostredí.¹

La vorágine zaraďujeme k tzv. regionalizmu. V dvadsiatych rokoch 20. storočia sa mení kurz v literatúre. Profiluje sa nový náhľad, nové vymedzenie toho, čo je americké v porovnaní s Európou. Ako hovorí vo svojej štúdii *Historia de la literatura hispanoamericana* José Miguel Oviedo termín regionalizmus sa používal do značnej miery aj pre označenie iných fenoménov, i keď v tomto prípade je precízny čo do svojej podstaty. Regionalizmus je smer, ktorý sa snaží vymedziť typické a jedinečné znaky určitého regiónu, ktorý opisuje a v ktorom sa nachádza. Avšak nejde len o znázornenie typických znakov danej oblasti. V romantickom duchu, ide o príbeh človeka, ktorý vyzýva nepodmanenú prírodu do boja proti jej snahe o dominantnosť. Prostredím je prales, savana či pampa. V tomto vidíme vyznačenie svojského charakteru americkej literatúry oproti európskej, kde príroda bola civilizovaná a podmanená človekom. Tu stoja človek a príroda proti sebe ako pomerne rovnocenní partneri. Ako vidíme v našom diele, prales sa zobrazuje ako ničivá tajomná a zradná sila, ktorá sa však bráni exploatacii človekom, ktorý je nemenej krutý ako prales. V snahe získať bohatstvo ničí nielen prírodnú krásu, ale aj svojich druhov. Regionálny román sa opiera o skutočné a konkrétne prostredie napr.: oblasť Casanare v diele je jedným z presne vymedzených dejísk. Preto by sa dalo povedať, že vychádza z prameňov realizmu. Čilský kritik Arturo Torres-Rioseco ho

rozšíril natoľko, že sem zahrnul aj tzv. criollizmus („criollismo“). Oviedo tvrdí, že regionálny román criollizmus presahuje. Napriek tomu, že aj criollistický román opisuje jedinečnosť daného prostredia, postavy, ktoré v ňom figurujú sú, i keď typické, no do značnej miery ploché a zameniteľné s inými. Je nutné spomenúť, že regionálny román má blízko k tzv. romanci, alebo inak povedané, k príbehu legendistického charakteru, kde sa vyskytujú postavy chápané skôr ako typy, alegorizujúce motívy s epickou veľkosťou. Postava sa dostáva do divokého prostredia, ktoré je prestúpené tajomnom a kde sa potierajú prírodné zákony, riadiace svet.² Tento fenomén môžeme pozorovať, do istej miery, aj v diele *La vorágine*, kedy do epického príbehu, plného dobrodružstva, nebezpečenstva, vstupuje príroda ako ničivá, no zároveň tajomná sila: prales ako miesto či dokonca aktér deja, ktorý koná proti svojim vykorisťovateľom v snahe o ich potrestanie či vlastnú obranu.

V tejto súvislosti spomenieme termín román pralesa alebo „novela de la selva“. Ako už názov napovedá, ide hlavne o dejisko románu (ale nielen o to). Táto téma sa vinie celým 20. storočím až do osemdesiatych a deväťdesiatych rokov. A práve *La vorágine* môže byť označená za prototyp tohto románu.³

Nesmieme zabudnúť, že regionálny román je tiež pomenúvaný ako román zeme („novela de la tierra“) ako kontrast k mestskému prostrediu („novela urbana“).⁴ Človek sa stretáva s nebezpečenstvom prírody, ale tiež ide o stret kultúr, kde ako v prípade nášho románu protagonista Arturo Cova opúšťa civilizovaný svet, aby sa stretol s inou kultúrou, no napokon nepatrí už ani do jednej z nich. Americký priestor je tu vyobrazený ako heterogénna mozaika, čo sa odráža aj v románe, a to epickými prvkami: množstvom situácií a rozprávačov.⁵

Tvorcom regionálneho románu v hispanoamerickej literatúre je Horacio Quiroga, ktorý bol rovnako ako Rivera nadchnutý pralesnou atmosférou a jej úskaliami. K významným regionálnym románom patria tiež *Doña Bárbara* od Rómula Gallegosa a *Don Segundo Sombra* od autora Ricarda Güiraldesa. Tieto romány sa líšia prostredím, v ktorom sa dej odohráva: v *Donovi Segundovi* je dej zasadený do argentínskej pampy a v *Doňe Bárbare* zase do venezuelských rovín (tzv. llanos)⁶.

¹ Cf. Loveluck, Juan. Prólogo. In Rivera, J. E. *La vorágine*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1993, s. 20 - 22

² Cf. Oviedo, J. M. *Historia de la literatura hispanoamericana III*. Madrid: Alianza Editorial, 2001, s. 225 - 228

³ Cf. Housková, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky*. Praha: Torst, 1998, s. 151

⁴ Cf. Oviedo, J. M. Op. cit., s. 226

⁵ Cf. Housková, Anna. Op. cit., s. 151 - 152

⁶ Tzv. llanos (llano znamená v španielčine rovina). Jedná sa o špecifický typ savany. Z dôvodu väčšej prehľadnosti budeme v práci využívať termín savana

La vorágine patrí k tzv. regionálnemu románu (alebo „románu zeme“), pretože vykresľuje jedinečné prvky konkrétneho prostredia a tiež konfrontáciu človeka s prírodnou mohutnosťou, ktorá sa prejavuje ako mýtická (personifikovaná) sila. Označujeme ho tiež termínom román pralesa alebo „novela de la selva“, a to jednak kvôli miestu deja, no zároveň ako typ románu, kedy človek opúšťa civilizovaný svet, aby sa dostal do sveta nebezpečenstva. Je o i román „stretu kultúr“, kde je Amerika zobrazená ako heterogénna paleta, na ktorú sa v diele viaže množstvo príbehov, situácií, postáv.

Napokon je nutné zdôrazniť, že *La vorágine* nie len vyslovene regionálny román, ale je aj pohľadom do vnútra postáv v hraničných situáciách, poznačených nebezpečenstvom, kedy postavy zažívajú šialenstvo či halucinácie, a tým ohlasuje príchod nových vplyvov v literatúre dvadsiateho storočia.

3. Vplyvy na dielo

José Eustasio Rivera prežil časť svojho detstva v rodnej Neive a tiež šesť rokov v Aguacaliente uprostred horskej krajiny, a tak sa dostal do styku s prírodou, vďaka čomu sa naučil láske k vidieckemu životu. Túžbe po idylickom živote v prírode môžeme vidieť i u Artura Covu, protagonistu *La vorágine*, ktorý sníval o tom, že sa usadí v divokej krajine Casanare:

„Dokonce se ve mně probouzela touha usadit se nadobro v oných uchvacujících rovinách a bydlet s Alicií v úsměvném domku, jejž bych si vlastníma rukama postavil na břehu nějaké melancholické říčky nebo na kterémkoliv z oných malinkých zelených kopečků, kde je vedle palmy studánka se světlezelenou vodou.“⁷

Okrem toho sú významné exkurzie Riveru okolo Ibagué (hlavné mesto oblasti Tolima). Tam sa dozvedá o dobrodružstvách tých, čo v honbe za bohatstvom podľahli nástrahám pralesa. Okolo roku 1910 sa dostávajú na svetlo obvinenia Julia Césara Aranu týkajúce sa vykorisťovania zberačov kaučuku a tiež príspevky peruánskeho novinára Saldana Roccu, ktoré vyvolali medzinárodný ohlas. Tieto hlasy vytvárajú obraz „zeleného pekla“, ľudskej krutosti, ktorú Rivera vo svojom diele zobrazil. Motív obvinenia vykorisťovateľov a ich odhalenia vo svete sa objavuje aj v rámcovom rozprávaní románu, ako aj v samotnej dejovej línii.

Na Riverovom diele sa podpísal aj jeho pobyt počas vysokoškolských štúdií v oblasti Villavicencio, ktorý zakomponoval do románu.

V roku 1918 bol autor povolaný do rovinatej oblasti Casanare, kde sa odohráva prvá časť románu, aby preštudoval prípad latifundistu Josého Nieta, ktorý kúpil dobytok od Ramóna Oropezu, ktorého skutočná postava ho v diele inšpirovala na vytvorenie postavy veľkostatkára a zloducha Zubietu. Podľa Juana Lovelucka táto etapa života poslúžila Riverovi

⁷ Rivera, J. E. *Vír*. Preložil Zdeněk Hampejs a Marcela Svobodová. Praha: Čs. Spisovatel, 1959, s. 73
Srov. Rivera, J. E. *La vorágine*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1993, s. 59: „Hasta tuve deseos de confirmarme para siempre en esas llanuras fascinadoras, viviendo con Alicia en una casa risueña, que levantaría con mis propias manos a la orilla de un caño de aguas opacas, o en cualquiera de aquellas colinas minúsculas y verdes donde hay un pozo gluauco al lado de una palmera.”

na zoznamovanie sa s prostredím a hlavne životom v a tiež pomohla ako zdroj pre viaceré postavy *La vorágine*.

Prvotnú zápletku v románe a východisko pre dejovú líniu tvorí útek Luisa Franca Zapata s Aliciou Hernández z Bogoty. Zapata bol s Riverom v úzkom priateľskom vzťahu a bol to on, kto vylíčil Riverovi hrôzy vykorisťovania v pralese a ťažký život v savane.

Ďalšou významnou udalosťou bola Riverova cesta do Sogamosy (Boyacá, Kolumbia) v roku 1922. Práve vtedy Rivera začína písať prvú časť románu, hoci zatiaľ nepoznal prales.⁸

Podľa nás je azda najdôležitejšou udalosťou, ktorá ovplyvnila autora, jeho menovanie za sekretára jednej z komisií, ktoré mali vyriešiť spor o hranice medzi Kolumbiou a Venezuelou. Rivera sa priamo zoznamuje s neľútostným pralesom a jeho nástrahami. Počas svojho pobytu v nebezpečnej prírode spisovateľ trpel nedostatkom základných prostriedkov potrebných pre vykonávanie svojej práce a tiež nedostatkom vecí, bez ktorých sa civilizovaný človek nezaobíde. No i napriek tomu napredoval v písaní svojho románu. Ako sme už spomenuli, Rivera sa nachádzal priam pri zdroji inšpirácie a mohol zažívať na vlastnej koži ťažký život v pralese, možno podobne ako jeho postava Arturo Cova. Dejisko románu preberá túto oblasť ako svoju skutočnú platformu: dedina San Fernando je v románe spomínané ako miesto masakry na rozkaz generála Funesa a práve tam sa Rivera zotavoval z malárie. Okrem toho sa dozvedá o prípade šesťdesiatich Kolumbijčanov - obyvateľov savany („llaneros“), ktorých istý Julio Barrera predal Sýrčanovi Miguelovi Pezilovi. Po úteku sa obrátili na kolumbijského konzula v Manaos (brazílsky prístav v oblasti Amazónie), avšak tento pokus sa skončil nezdarom. Aj jedna z postáv v románe *La vorágine* sa volá Barrera a tiež sa jedná o priekupníka s ľuďmi. Barrerov únos Griseldy, manželky Fidela Franca, a Covovej družky Alicie sa stane hlavnou príčinou ich stretnutia s pralesom. Môžeme tiež vidieť aj inú paralelu s dejom románu. Postava Clemente Silva sa pokúsi stretnúť s konzulom práve v meste Manaos, aby informoval kolumbijského konzula o hrôzach, ktoré sa diali v pralese. Jeho úsilie však vyšlo nazmar, rovnako ako úsilie José Eustasia Riveru. Jedným z jeho pokusov o odhalenie vykorisťovania zberačov kaučuku bola správa, ktorú poslal na Ministerstvo zahraničných vecí. Jednalo sa o obvinenie Leonidasa Norzagaraya zo zločinov, ktoré spáchal v oblasti Vapués (kolumbijská Amazónia). Obvinený sa vďaka nečestnosti kolumbijskej moci dozvedel o správe, presťahoval sa do Bogoty a spisovateľa dokonca prenasledoval a vyhrážal sa mu smrťou.⁹

⁸ Cf. Loveluck, Juan. Op. cit., s. 10 – 15

⁹ Ibid., s. 16

Ako spomína Françoise Pérus vo svojom diele *De selva y selváticos*, podľa komentárov Horacia Quirogy, v románe *La vorágine* sa spájajú dve perspektívy. Prvá je spojená s politicko-ideologickým zámerom kolumbijského rozprávača a snaží sa dostať do povedomia exploataciu zberačov a hrôzy, ktoré sa dejú v pralese. Druhá sa opiera o literárny zámer a snaží sa vykresliť prales v jeho estetickú a mýtickú dimenziu. A tak v románe sa prekrývajú dva plány. Prvý je geograficko-prírodný, znázorňujúci prírodnú mohutnosť, ale nezabúda na obraz pralesa ako personifikovanej sily, „požierajúcej svoje ľudské obeť“. Druhý plán je sociálny, charakterizovaný finančnými transakciami a obchodnými stykmi, poškvrnými tieňom vykorisťovania, ktoré prebiehajú v divokej prírode.¹⁰ Avšak nejde len o zobrazenie krutosti, odohrávajúcej sa v pralese, ale tiež, ako hovorí Juan Loveluck, „nesie pečať ostrého „ja obviňujem“.“¹¹ Latinskoamerický román mal určité črty reportáže, ktorá realitu buď kritizovala alebo ju pozmenila z politických dôvodov. Takéto chápanie odpovedalo marxistickej koncepcii umenia, ktorou boli ovplyvnení aj autori, odmietajúci socializmus a komunizmus.¹²

José Eustasio Rivera bol teda vo svojej tvorbe ovplyvňovaný jednak prostredím, v ktorom vyrastal a z ktorého čerpal lásku k prírode a znalosť života na vidieku. Ďalším momentom bol pobyt v oblasti Villavicencio a hlavne Casanare. Toto miesto sa stalo nielen žriedlom inšpirácie pre prvú časť románu, ale niektoré skutočné postavy poslúžili ako inšpirácia pre postavy románové: Zubieta. Ďalšou významnou a azda najvýznamnejšou cestou bol jeho pobyt v pralese. Tu spoznal prales taký, aký je v skutočnosti, nielen sprostredkovane. Okrem divokej prírody a útrap z nedostatku základného vybavenia sa stretáva aj s hrôzami vykorisťovania a obchodných machinácií, s ktorými sa snažil, i keď neúspešne, bojovať. A tak sa román stáva nielen pútavým príbehom, kde kľúčovú úlohu zohráva mýtický prales, ktorý spoznáваме v jeho estetickom bohatstve, ale aj svedectvom, možno aj obvinením s reportážnymi prvkami, ktoré malo ukázať pomery, v akých žili zberači kaučuku, a nevôľu tamojších úradov zakročiť proti tomuto vykorisťovaniu.

¹⁰ Cf. Pérus, Françoise. *De selva y selváticos*. Bogotá: Plaza y Janés, 1998, s. 118 - 119

¹¹ Loveluck, Juan. Op. cit., s. 17

¹² Ibid., s. 17

4. Rozbor diela

4.1. Typy rozprávania

José Eustasio Rivera siahol vo svojom diele po možnosti rámcového rozprávania. Autor si vybral ako rámec pre svoj román nájdenie istého fiktívneho dokumentu - poznámok hlavného hrdinu Artura Covu, ktoré odovzdal kolumbijský konzul v Manaose príslušnému ministerstvu. Riveru poveril minister, aby ich pripravil na vydanie.

V prológu diela je list J. E. Riveru, ktorým sa obracia na ministra a informuje ho o úpravách Covovho textu: bol ponechaný Covov štýl, dokonca i niektoré nepresnosti a jediné, čo bolo v texte vysvetlené, sú regionálne výrazy. Rivera sa odvoláva na ministra a píše, že dielo by sa nemalo publikovať skôr, ako bude mať dostatok informácií o pomeroch medzi kolumbijskými zberačmi kaučuku v oblasti Río Negro a Guainía, čo dodáva dielu charakter „falošnej“ autenticity. Zároveň spomína, že ak by sa minister rozhodol inak, neskôr získané správy zhrnie v závere, ktorý sa však stáva skôr epitafom Artura Covu a jeho druhov: „Již pět měsíců je marně hledá Clemente Silva. Ani stopy po nich. Pohltil je prales.“¹³ Tieto slová, ktoré adresoval fiktívnemu pánovi ministrovi konzul Kolumbie, sa stávajú dôkazom ohromnej sily pralesa, v ktorého víre sa stratila Covova družina.

Arturo Cova je postava s prvkami romantizmu. Keďže je básnik, jeho prejav má lyrické prvky a tiež znaky určitého pátosu. Napríklad, keď sa obracia na Aliciu počas ich pochodu kolumbijskými rovinami: „Nepřízeň je jedna a my budeme dva.“¹⁴

Okrem toho dielo *La vorágine* predstavuje mozaiku rôznych situácií, labyrint, v ktorom sa postavy pohybujú, a preto môžeme hovoriť o tzv. „narración dispersa“ (rozptýlené rozprávanie). Ide o krátke naratívne jednotky, ktoré sú nezávislé, no zároveň sa jednota dosahuje vďaka udalostiam, čo posúvajú dej dopredu: spoločný útek Artura a Alicie, ich rozdelenie, ktoré zachováva túžbu po opätovnom nájdení sa a stretnutí a napokon stratenie sa (keď ich pohltil prales). Alicia a Arturo (najmä on) sú zjednocovateľmi deja.¹⁵ Arturo je

¹³ Rivera, J. E. Op. cit., s. 249

Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 203: „Hace cinco mesese búscalos en vano Clemente Silva. Ni rastro de ellos. ¡Los devoró la selva!”

¹⁴ Ibid., s. 15

Srov. Ibid., s. 12: „¡La adversidad es una sola, y nosotros seremos dos!”

¹⁵ Loveluck, Juan. Op. cit., s. 41 - 42

subjektívny fiktívny rozprávač, no zároveň je to osoba, o ktorej osude rozprávajú aj iní: Clemente Silva, Helí Mesa. Takýmto spôsobom sa rozsiahly naratívny materiál zoraduje.

4.2. Rozprávač/rozprávači v *La vorágine*

Ako sme už spomenuli vyššie, *La vorágine* je román koncipovaný ako rámcové rozprávanie. Dielo má štruktúru fiktívnych poznámok Artura Covu, ktoré mali byť nájdené Silvom, odovzdané konzulovi, a ten ich odoslal príslušnému ministerstvu. Ich spracovaním sa mal zaoberať José Eustasio Rivera.

Fiktívnym autorom a subjektívnym rozprávačom v prvej osobe je Arturo Cova, básnik, zvodca, dobrodruh a napokon je to tá osoba, ktorá bude usilovať o práva zberačov kaučuku. Ako sme už podotkli v predchádzajúcej podkapitole, vďaka subjektívnemu rozprávačovi sa do epického deja dostávajú lyrické prvky. Tento fakt je umocnený tým, že sám Cova je básnik. Postavy, situácie i miesto deja je teda videné jeho očami.

Román je však obohatený i rozprávaním a pohľadom iných postáv.

Prvý predel v Covovom rozprávaní nastáva na začiatku druhej časti románu, kedy sa stretáva s modlitbou či hymnou na prales, ktorá neodpovedá predchádzajúcemu rázu diela.

Neskôr sa do dejovej línie Covu a jeho druhov dostáva hlas Helího Mesu, a to v dvoch prípadoch. V oboch prípadoch Helí Mesa vystupuje ako rozprávač. Jedná sa v prvom rade o príbeh tzv. enganchados alebo zberačov kaučuku, ktorí bolo oklamaní a prinútení pracovať v neľudských podmienkach. Rozprávač sa stáva zároveň žalobcom („yo acuso“).¹⁶ Je dôležité podčiarknuť dokumentaristický charakter a protestný charakter románu,¹⁷ ktorý je viditeľný najmä v rozprávaní Clementa Silva. Druhý prípad je krátky príbeh o Mapiripane, „kňažke ticha“, ktorá stráži lesné jazierka a žije v srdci pralesa.

Ďalším rozprávačom sa stáva Clemente Silva, ktorý bude ich sprievodcom a neskôr pátra po Covových stopách, keď sa so svojou družinou stratí v pralese. Jedná sa o pomerne rozsiahlu epizódu druhej časti románu. Silva rozpráva Covovi príbeh svojho života. Zveruje sa mu, že stratil dcéru a manželku a syn mu utiekol z domu. Silva sa ho rozhodol ísť hľadať a zisťuje, že sa pridá k zberačom kaučuku. Tu začína jeho nekonečná odysea spojená s hľadaním syna a keď sa dozvedá, že zomrel, hľadá jeho pozostatky, aby ho mohol dôstojne pochovať, čo sa mu však nepodarí. Okrem pátrania po synovi je významný pokus o odhalenie vykorisťovateľov a finančných machinácií, ku ktorým dochádza v pralese. Táto časť nie je len

¹⁶ Ibid., s. 42

¹⁷ Ibid., s. 28

rozpráváním o zúfalom hľadaní otca, ale aj vykreslením života zberačov, magickej sily pralesa a jeho paralelou medzi utrpením prírody a utrpením človeka. Okrem toho je do Silvovho rozprávania vložený dialóg s francúzskym prírodovedcom a tiež ďalšie hlasy (Balbino Jácome). A tak táto časť je jednak rozpráváním, svedectvom jedného muža, a tiež sa stáva jednotou, ktorú tvorí množstvo hlasov.¹⁸

Napokon tretím rozprávačom je Covov priateľ z Bogoty, ktorého znovu našiel v divočine, Ramiro Estévez. Ide o masakru v tretej časti románu v San Fernande, ktorá je v diele presne datovaná: 8. 5. 1913. Jej páchatelom sa stal plukovník Funes.

Covov rukopis sa je nielen individuálnou pamäťou, ale aj pamäťou kolektívnou.

4.3. Štruktúra románu

Román je rozdelený do troch častí. V prvej časti dochádza k zlomu medzi bogotským priestorom a rovinami. Arturo Cova a Alicia opúšťajú Bogotu a dostávajú do savany, kde spoznávajú život v rovinách ako aj prácu honcov dobytka. Druhá a tretia časť je situovaná do pralesa.

Niektorí kritici odmietajú tripartitívne delenie, práve kvôli jednote miesta v druhej a tretej časti. Avšak takéto rozdelenie sa zdá byť problematické. Musíme zdôrazniť, že prvá časť nie je len akousi preambulou k časti druhej a tretej. Je to odhalenie, návrat k príčinám, ktoré vedú k peripetiám ďalších častí. A tak dej tvorí určitý kruh, keď Arturo Cova, fiktívny rozprávač a autor poznámok, sa vracia na začiatok svojej cesty, a tým odhaľuje príčiny, kvôli ktorým sa ocitol v pralesi.¹⁹

Dejový kruh, ktorý vedie pralesom, je tvorený množstvom postáv, epizód, neistými miestami, tajomným putovaním, aby sa začal postupne zužovať, až sa stráca opäť v pralesi, vo svojom epicentre, kde postavy miznú a iné sa z neho dostali, aby sa tam opäť vrátili: Clemente Silva, ktorý hľadá Covu, strateného v pralesi aj so svojimi priateľmi. A tak Cova vedený násilím, nielen svojím, ale aj iných postáv (Barrera) a osudovosťou, vohnaný do pralesa, napokon zisťuje, že skutočná tvár násilia je vír, prales, ktorý ho vovádza do ničoty, kde sa všetko spája a kruh sa napokon uzatvára.

¹⁸ Pérus, F. Op. cit., s. 186

¹⁹ Ibid., s. 147 - 150

Prvá časť románu

Ako sme už naznačili vyššie, na začiatku prvej časti dochádza k zlomu medzi mestským (bogotským) prostredím a savanou, ktoré nastáva prostredníctvom úteku protagonistu Artura Cova s Aliciou. Arturo Cova sa prehreší proti personifikovanej bogotskej spoločnosti, ktorú v diele predstavuje rodina, sudca a kňaz.²⁰ Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že ide o milostný príbeh medzi Arturoom a Aliciou, no dozvedáme sa, že Arturo v skutočnosti Aliciu neľúbi rovnako ako ani ona jeho. Alicia sa tým vzoprela voči rodine, ktorá ju chcela vydať za bohatého, však postaršieho muža, a Arturo podľa zlétnického sklonom, i keď tento problém je zložitejší. Covova zvodcovská povaha bola vedená túžbou nájsť čistou lásku. Alicia neprestáva byť letným románikom, ktorý však naberie prudký spád. V týchto okolnostiach môžeme vidieť iróniu ich úteku a Cova ako hrdinu do značnej miery rozpolteného medzi ideálom a skutočnosťou. Avšak i tento fakt by mohol byť sproblematickejší, a to nie tým, že by Cova začal žiť definitívne podľa svojho ideálu, to sa mu nepodarí nikdy, ale jeho city k Alicii či skôr pohľad na ňu sa postupne mení, a to už v prvej časti diela, kedy vo svojich snových romantických predstavách premýšľa, že si ju vezme, že bude úspešný a že znovu získa stratené uznanie rodiny. Tieto predstavy, neskôr o znovuzískaní samotnej Alicie a o ich opätovnom zblížení, sú umocňované žiarlivosťou voči Barrerovi, ktorý sa podľa Covovho úsudku Alicii dvorí.

Bolo by mylné považovať za kľúčový vzťah medzi Arturoom a Aliciou. Do deja sa dostávajú tiež iné vzťahy: Franco a Griselda či Barrera, ktorý je príčinou Arturovej žiarlivosti, a keď Barrera unesie Aliciu a Griseldu, stane sa to tiež dôvodom pre ich cestu do pralesa.

Druhá a tretia časť románu

Na začiatok druhej časti *La vorágine* je zaradená hymna na prales či jeho invokácia. Tretiu časť románu uvádza modlitba zberača kaučuku („plegaria del cauchero“).

Hymna na prales ako aj zberačova modlitba majú lyrický charakter, ktorý neruší naratívnosť deja, naopak predznamenávajú, čo sa v deji má stať alebo čo sa už stalo. Hymna je pripisovaná Covovi, čo sa však nedá povedať o zberačovej modlitbe.²¹

²⁰ Pérus, F. Op. cit., s. 151

²¹ Pérus, F. Op. cit., s. 195 - 196

4.4. **Tematika diela *La vorágine***

Román *La vorágine* predstavuje heterogénny príbeh s množstvom motívov, ktoré sú vzájomne prepojené a zaoberajú sa bohatou problematikou. *La vorágine* sa dá vnímať rôznymi spôsobmi. Mohli by sme ho vidieť ako milostný príbeh medzi Arturom a Aliciou (Francom a Griseldou). No tento problém je zložitejší. Tiež by sme ho mohli chápať ako zobrazenie pralesa v jeho zložitosti: prales ako prostredie, postava. Môžeme chápať prales aj ako paralelu s ľudským utrpením (zberači kaučuku). Toto dielo môže byť vnímané ako odsúdenie exploatacie a finančných machinácií, ku ktorým dochádza v pralesi, a ktorých bol svedkom nielen fiktívny rozprávač Arturo Cova či Clemente Silva, ale aj sám J. E. Rivera. Môžeme naň nahliadať ako na príbeh Artura Cova a jeho druhov, príbeh ich priateľstva, ich cesty. Taktiež je možné vidieť dielo ako snúbenie sa motívov nebezpečenstva, násilia, osudovosti. V románe prevažuje téma pralesa, vykorisťovania zberačov.

Našou úlohou v danej podkapitole bude zhrnúť niektoré z množstva tém, ktoré sú v románe zastúpené, pričom vynecháme tému pralesa a vykorisťovania zberačov kaučuku. Touto problematikou sa budeme zaoberať v nasledujúcej kapitole.

Milostný príbeh

Útek Artura a Alicie z Bogoty sa stáva motorom, ktorý odštartuje dej románu. Avšak ich vzťah je do značnej miery problematický. Dozvedáme, sa, že Alicia utiekla s Covom, aby sa vyhla nechcenému sobášu, a pre Artura je to jeden z milostných dobrodružstiev, ktoré však má ďalekosiahle konsekvencie. I keď sa v skutočnosti pravdepodobne nemilovali, spoločný útek obyčajnú milostnú aféru premení vo vzťah závažnejšieho charakteru. Arturo si postupne začína predstavovať život s Aliciou, ktorá je tehotná. Dúfa, že budú spolu žiť v Bogote spolu s ich synom Rafaelom, ktorý bude pomenovaný podľa Covovho priateľa dona Rafa. Cova si uvedomí, že prehliadal prednosti svojej družky a začína sa na ňu dívať inými očami. Tento postoj je však problematický, pretože Cova osciluje od túžby zbaviť sa Alicie, k istej náklonnosti, ktorá sa však objavuje v období, kedy prežíva milostnú aféru s pani Griseldou, i keď sám Cova sa na to pozerá s ľútosťou. Jeho vzťah k Alicii je spojený so žiarlivosťou voči Barrerovi, ktorý sa jej podľa Artura dvorí a má tiež údajný pomer s pani Griseldou. Medzi Barrerom a Covom dochádza k rivalite, aspoň takto to chápe Arturo. Barrera predstiera voči nemu úctu až obdiv. Keď Barrera obe ženy unáša, Cova sa vrhá do pralesa, aby našiel Aliciu a pomstil sa Barrerovi. No je ťažké povedať, či jeho vzťah je hnaný skôr túžbou znovu

získať stratenú česť, nenávisťou voči Barrerovi či spomienkou na Aliciu. Myšlienky na Aliciu mu spôsobujú smútok a utrpenie. Cíti voči nej hnev, no aj napriek tomu je neprestajne hľadá.

Ďalšou Covovou aférou je aj vzťah ku Clarite, Zubietovej družke, ktorá ho ošetruje, keď je po bitke na sídle Hato Grande zranený. Arturova tvár je tak skrytá pod maskou dona Juana, ale toto prirovnanie je tiež značne problematické, pretože, ako vraví sám Cova, je donjuanstvo pramení z faktu, že sa mu nikdy nepodarilo nájsť čistú lásku.²²

Ďalším Covovým vzťahom je pomer so Zoraidou Ayramovou. Avšak tento vzťah vzniká z vypočítavosti a vzbudzuje v Covovi úctu voči Alicii, keď ju porovnáva so Zoraidinou nemravnosťou, a tá sa mu hnusí.

Autor vykresľuje manželstvo Fidela Franca a pani Griseldy, ktoré je tiež opradené rúškom tajomstva. Počas Francovej vojenskej služby sa pani Griseldu pokúsil znásilniť Fidelov nadriadený, postupne sa dozvedáme pravdu, že násilníka zavraždila pani Griselda. Vzťah Franca a Griseldy je rovnako zložitý ako vzťah Artura a Alicie. Dozvedáme sa, že Griselda a Franco žili spolu vo voľnom manželstve. Fidel chcel Griseldu opustiť a ona to vedela. Aj Griseldin vzťah k Fidelovi je zložitý kvôli jej údajnému pomeru s Barrerom a afére s Covom. Franco síce chcel svoju družku opustiť, no vydáva sa ju napokon hľadať do pralesa a pri spomienke na ňu zažíva podobný smútok ako Cova.

Je nutné podotknúť, že okrem milostného príbehu, nachádzame v diele tiež iné formy lásky, akými je otcovská láska. Jedná sa o Clementa Silvu, ktorý sa zúfalo snaží nájsť svojho syna a je ochotný pre tento zámer znášať utrpenie ako zberač kaučuku. Keď zisťuje, že jeho syn zomrel, chce získať aspoň jeho kosti, aby ho mohol pochovať vedľa svojej manželky.

Priateľstvo

Ďalším motívom je priateľstvo, a to najmä medzi Arturom Covom a Fidelom Francom. Ako napovedá, Francovo meno: verný/úprimný.²³ Fidel a Arturo zostávajú spolu až do konca románu, keď ich „pohlť prales“. Fidel je Arturovým druhom v nebezpečenstve, blízkej smrti, v neistote, ktorú prales spôsobuje. Stáva sa Arturovým druhom a spoločne prežívajú svoju odyseu. No dochádza medzi nimi aj ku konfliktu, kedy Franco vyčíta Covovi, že vnímal utopenie ich druhov ako krásne predstavenie. Vraví mu, že je ľahostajný a neľudský. Tento spor ich však nerozdelí a ďalej spolu pokračujú v ceste.

²² Pérus, F. Op. cit., s. 152

Češť

Téma cti sa v románe je zobrazená v postave Artura Covu a Fidela Franca. Ide hlavne o snahu udržať si češť a o boj za jej znovuzískanie či pomstienie. Keď do deja vstupuje elegantný a zdvorilý Barrera, stáva sa okamžite Covovým sokom. Strach o češť sa prejavuje ako žiarlivosť a tiež nevraživosť či dokonca nenávisť voči Barrerovi. V tomto ohľade je nutné povedať, že rovnaký zámer, čo viedol Covu do pralesa, viedol tiež Fidela Franca, a to nájsť svoje ženy a pomstiť ich, teda znovuzískať stratenu češť a zároveň kompenzovať jej stratu formou pomsty. Na druhej strane vyvstáva otázka, či sa jedná o češť v pravom slova zmysle alebo ide skôr o túžbu „zoceliť“ ranu spôsobenú porušením paradigmy o vernosti ženy, ktorá bola automaticky predpokladaná, ale Alicia a Griselda tento model porušili, čím vyprovokovali žiarlivosť zo strany svojich druhov. Preto môžeme povedať, že ich češť súvisí do určitej miery s machistickým modelom spoločnosti a boj o jej zachovanie či znovuzískanie súvisí so súperením s Barrerom o vernosť ženy.

Násilie

Téma násilia sa vinie celým dejom románu. Už v prvej vete diela sa objavuje násilie *Violencia*: „Než jsem vzplanul k nějaké ženě, přenechal jsem své srdce náhodě – a získala je Brutálnost.“²⁴ Násilie, brutálnosť, je napísaná s veľkým počiatočným písmenom, čo naznačuje, že násilie je personifikované. Nie je to len náhoda, či produkt ľudskej krutosti, ale jedná sa o zosobnenú silu, ktorá v románe pôsobí. Spomínaný výrok je tiež anticipáciou udalostí, ku ktorým v románe dôjde. Osud Artura Covu je preniknutý násilím, ktoré má rôzne podoby. Jednak je výsledkom náhody, nepodmienenej človekom, ako smrť honca v prvej časti románu, ktorý bol roztrhaný býkom. Zároveň však vychádza z ľudských pohnútok, ktoré sú spôsobené žiarlivosťou, nenávisťou a alkoholom. To môžeme vidieť v epizóde prvej časti diela, kedy Arturo Cova pod vplyvom alkoholu udrie Griseldu a vzápätí odchádza na Zubietov ranč, čo vyústi do bitky a skončí Covovým zranením.

Násilie, vychádzajúce z ľudskej zvrátenosti, má tiež podobu kohútích zápasov, ktoré sa odohrávajú na Zubietovom ranči. Honci sa zabávajú pri pohľade na boj krvilačných vtákov.

K téme násilia patrí aj zapálenie Fidelovho ranča La Maporita. Ide o prejav násilia, spôsobený impulzívnosťou postáv, danou okolnosťami, povahou i prostredím divokej prírody. Zapálenie domu môže byť spojené tiež s témou smrti, ktorou sa budeme zaoberať neskôr.

²³ Housková, Anna Op. cit., s. 157

²⁴ Rivera, J. E. Op. cit., s. 9; Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 7: „Antes que me hubiera apasionado por mujer alguna, jugué mi corazón al azar y me lo ganó la Violencia.“

Násilie nadobudne svoju finálnu podobu v prostredí pralesa, a to vo viacerých aspektoch. Jednak prostredie pralesa pôsobí ako aktér násilia, v ktorom sa neustále opakuje proces ničenia a plodenia, kde sa človek stratí alebo je ohrozovaný pralesom, ako to môžeme vidieť v tretej časti románu, kedy zberači spolu s Clementom Silvom utekajú pred ničivou silou termitov. Zároveň vidíme, ako prales mení ľudské charaktery, a tie podliehajú násiliu. Jeden zo Silvovej družiny pod vplyvom dlhého blúdenia zabije svojho brata. No na druhej strane je ťažké povedať, či animálnosť v ľuďoch vytvára prales, alebo či je v ľuďoch skrytá, ale neprejavuje sa od začiatku. Samotný Cova priznáva: „Ještě před několika týdny jsem nebyl takový, ale dnes pojetí dobra a zločinu se v mým myšlenkách ztotožňovala, takže ve mně uzrával chorobný úmysl sprovodit ze soucitu své druhý ze světa.“²⁵

Je teda zrejme, že človek pod vplyvom nebezpečenstva a útrap mení svoj náhľad na život.

Jedná sa tiež o násilie, ktoré páchajú dozorcovia na zberačoch a tiež zberači voči sebe navzájom.

Jedným z faktorov spôsobujúcich násilie je tiež túžba po zisku a nadradenosť jedných voči druhým.

Nejde len o násilie pralesa na ľuďoch a ľudí navzájom, ale aj o násilie páchané na pralese, ktorý drancujú zberači kaučuku.

Násilie kulminuje, keď hrdinovia sú pohltení pralesom. Témou násilia v pralese sa budeme viac zaoberať v nasledujúcej kapitole.

Osudovosť

Téma osudovosti je preniknutá celým románom. Je to jednak Aliciina predtucha hneď na prvej strane románu, kedy sa priznáva Covovi, že zomrie sama, lebo jej nešťastný údel ohrozuje Arturovu budúcnosť.²⁶ V tomto prípade sa jedná opäť o anticipáciu udalostí, i keď nevieme, či sa Aliciina predtucha vyplnila alebo nie. Teda osudovosť je u Alicie spojená s akýmsi nešťastným údelom, ktorý tuší a ktorému sa nemôže vyhnúť. Jej osud je spojený s Covovým osudom, a ten však ohrozuje svojím nešťastím. Osud v prípade Artura je príčinou jeho nešťastia. Cova sníval o tom, že bude žiť pokojne s Aliciou a svojím dieťaťom, no hovorí: „Čeho dosáhla moje houževnatost proti osudu?“²⁷ Arturo je voči osudu bezmocný,

²⁵ Ibid ., s. 112; Srov. Ibid., s. 91: „Pocas semanas antes, yo no era así. Pero pronto los conceptos de crimen y los de bondad se compensaban en mis ideas, y concebí el morboso intento de asesinar a mis compañeros, movido por la compasión.”

²⁶ Cf. Rivera, J. E. Vír. Op. cit., s. 9

²⁷ Rivera, J. E. Op. cit., s. 93

pretože i keď sa snaží, osud ho vháňa do nechcených situácií, a napokon i do pralesa, ktorý ho v závere pohltí. No vo svojom nešťastí Arturo nie je sám, ale stojí pri ňom Fidel Franco, ktorý s ním zdieľa ten istý údol.

Smrť

Téma smrti je v diele *La vorágine* tiež výrazná a objavuje sa v rôznych aspektoch. Jednak v prvej časti románu je spojená s násilím, a to hlavne už v spomínanej epizóde, kedy jedného z honcov zabije býk.

Smrť je prítomná aj na konci prvej časti, kedy Fidel Franco podpáli svoj ranč. Plamene stravujúce dom symbolizujú konečnosť a smrť, avšak zároveň pripomínajú nový začiatok, odchod do pralesa.

Smrť sa stáva v pralesi akýmsi tieňom, ktorý je neustále prítomný. Jednak je v pralesi viac ako inde vidieť kolobeh života, ale zároveň postavy sú kvôli nebezpečenstvu blízko smrti.

Smrť sa objavuje aj v mýtiskej podobe prostredníctvom povesti o Indiánke Mapiripane a zvrhlo misionárovi. Keď zomieral, bolo vidieť poletovať modrého motýľa, ktorý sa stáva symbolom smrti a posmrtného života.

Táto mýtická epizóda je v deji spojená s tragédiou: so stroskotaním člnu, v ktorom zomierajú Indiáni. Týmto obrazom je Cova uchvátený. Nad hlavami stroskotancov bola dúha, podobná modrému motýľovi. Zároveň na toto nešťastie poukazuje Fidel Franco ešte predtým, ako sa stane. Prirovnáva čln k rakve. Smrť v tomto prípade nemá pre Covu podobu nešťastnej udalosti, ale je skôr prejavom milosrdenstva. Smrť sa stáva nádherným predstavením, v ktorom účinkujúci môžu bezbolestne odísť zo sveta.

Smrť je súčasťou osudu Clementa Silvu, ktorý sa vydáva hľadať svojho syna, aby napokon zistil, že zomrel. Získa jeho kosti, ktoré nosí pri sebe. Môžeme teda povedať, že je sprevádzaný smrťou a posadnutý myšlienkou pochovať svojho syna, čo sa mu však nepodarí.

Smrť, ako sme už spomínali, je spojená s násilím, a to napríklad v obraze úmrtia Barreru či smrti Guajánca, ktoré sú násilné a naturalisticky vykreslené.

Smrť sa v pralesi strieda s plodením a je jeho prirodzenou súčasťou. Stáva sa tak zároveň časťou ľudského života.

Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 75: „¿Qué había logrado mi perseverancia contra la suerte?“

Nebezpečenstvo/dobrodružstvo

Nebezpečenstvo či dobrodružstvo tvoria rozsiahlu tematickú zložku románu. Jednak je to dané prostredím, kde divoká príroda savany v oblasti Casanare a neskôr pralesa skrýva mnohé nebezpečenstvá. Cesta do pralesa pripomína dobrodružné putovanie.

Už prvá časť románu je plná napätia a nebezpečenstva, ako môžeme vidieť v roztržke medzi Barrerom a Covom, v ktorej je Arturo zranený. Nebezpečenstvo skrýva aj bažinatá krajina: na Covu zaútočí vodný had, keď chce nabrat' vodu.

Druhá časť románu sa stáva zdrojom nebezpečenstva a dobrodružstva. Arturo Cova sa dostáva do prostredia, ktoré je odlišné od toho, z ktorého pochádza. Hrdinovia sa vďaka Pipovi stretávajú s indiánskym kmeňom, ich zvykmi, vierou, ktorá je iná ako myslenie moderného mestského človeka. Postavy sa vyrovnávajú s nástrahami pralesa, ktoré budú niektorým osudné (nešťastie v rieke). Stretávajú sa s Clementom Silvom, vďaka ktorého rozprávania preniká do deja tiež ďalšieho nebezpečenstva. Clemente Silva riskuje svoj život jednak ako zberač kaučuku, sprievodca francúzskeho vedca a tiež, keď sa snaží odhaliť zločiny páchané v pralese.

V tretej časti dobrodružná cesta vrcholí, keď sa Cova rozhodne so svojimi druhmi oklamať Zoraidu Ayramovú. Situácia sa vyhrocuje, keď do deja opäť vstupuje Griselda a keď násilne zomiera Guajánec. Smrť Barreru a odchod Covu a jeho druhov do pralesa je vyvrcholením dobrodružstva, ktoré má možno ešte ďalej pokračovať, to si však môžeme len domýšľať. Tieto dve tragické udalosti sú vyobrazené tesne za sebou. Patria k vyvrcholeniu príbehu a dávajú deju prudký ráz.

Nesmieme vynechať epizódu, ktorá sa odohráva v tretej časti románu - putovanie Silvu a ďalších zberačov, kde personifikácia pralesa nadobúda značnú silu. Jednak ide o napadnutie termitmi, o prírodnú ničivú silu, a tiež blúdenie pralesom. Napadnutie termitmi vytvára pôsobivý a naturalistický obraz prírody, plnej nebezpečenstva a nástrah. Snaha zberačov o zvyšuje napätie a pútavosť deja.

Mágia

Termínom mágia myslíme najmä sklon k ľudovej poverčivosti a tiež samotné povery. Dá sa povedať, že do istej miery k nej patrila aj téma osudu, no osudovosť, i keď sa jedná o fatalistickú vieru, však nie je spojená s ľudovými poverami a magickými prvkami ako takými. Tiež k nej nemôžeme prirátať animizmus Indiánov, pretože sa jedná o určitý komplexnejší typ náboženského prejavu a je oddelená od kultúry moderného človeka.

V prípade poverčivosti sa jedná skôr o niektoré špecifické náboženské prvky, ktoré sú zasadené do celistvosti určitej kultúry. Ako môžeme vidieť, už konkrétne, na postave Sebastiany, ktorá je matkou mulata Correu (vydáva sa s Arturom a Franco do pralesa). Sebastianu verí v magickú moc nápoja lásky, ktorý namiešala svojmu synovi tak, že mu do kávy pridala tukanie srdca. Sebastianu uverila, že ak kdekoľvek na svete bude počuť tukanie spev, rozpomenie sa na svoju matku. Cova tomu neverí, i keď Franco priznáva, že vždy keď Correa počuje spievať vtáka, zosmutnie. Mulat má strach, že by ho mohol Pipa očarovať a rastie medzi nimi nevraživosť.

Ďalším príkladom je v prvej časti románu ľudový liečiteľ Mauco, ktorý sa stará o Covove uzdravovanie, keď je zranený po bitke na Zubietovom ranči. Jeho prostriedkami sú modlitby. Clarita, Zubietova družka, Maucovi fanaticky dôveruje, avšak Cova cíti pochybnosti. V tom môžeme vidieť rozdiel vo videní Artura Covy a iných postáv. Arturo sa síce pridržiava viery v osud, ako sme videli vyššie, a neskôr podlieha predstave o zosobnenom pralesi, no na druhú stranu prejavuje nedôverčivosť moderného mestského človeka voči magickým prvkom. I keď je nutné povedať, že keď Pipa po požití halucinogénnej rastliny yagé má vidiny. Podľa ľudovej viery je možné vďaka nej vo sne vidieť, čo sa deje inde. Cova, i keď nedôverčivý, chce vedieť, čo Pipa vidí. Jeho vízia je, dá sa povedať, fantastická a súvisí s obrazom pralesa.

Cesta

Motív cesty tvorí jednu z hlavných nití románu.

Dielo začína ako cesta Covu a Alicie do savany. Avšak táto cesta je spojená zo strany Artura s túžbou po návrate. Po prvýkrát sa stretávajú s nástrahami prírody, s Pipom, ktorý ich oklame a ukradne im koňa, a tiež s donom Rafom, ktorý sa stane ich sprievodcom. Táto cesta je spojená so zastieraním pravej totožnosti. Arturo a Alicia predstierajú, že sú manželia.

Druhá cesta je putovaním do pralesa. Cova a Franco sa vydávajú do divokej prírody, aby znovu našli svoje ženy a pomstili sa Barrerovi. Táto cesta je naplnená dobrodružstvom, úzkosťou z budúcnosti a spomienok a tiež nebezpečenstvom. Je to namáhavá cesta, v ktorej dochádza k rôznym nečakaným zvratom, ako bolo stretnutie s Helím Mesom či Clementom Silvom.

Rozprávanie Clementa Silvu predstavuje naozajstnú odyseu. Avšak Silva neputuje, aby prekonával prekážky a našiel opäť domov, ale opúšťa domov, keď mu už skoro nič nezostalo a vydáva sa do pralesa, aby našiel svojho syna. Hľadanie syna sa však podobá putovaniu

Odysea, pretože rovnako ako on, i Clemente Silva bojuje s prekážkami, no pátranie nevzdáva a nepodlieha frustrácii. Keď napokon zisťuje, že jeho syn zomrel, rozhodne sa aspoň vykopať jeho pozostatky, aby ho pochoval, čo mu však nie je dopriate. Jeho putovanie tam však nekončí, pretože to bude práve Clemente Silva, kto sa vydá hľadať Artura Covu a jeho druhov, o čom sa dozvedáme z rámcového rozprávania. Dá sa povedať, že jeho putovanie nemá koniec, nie je ohraničené, pretože z rámcového rozprávania sa dozvedáme, že už šesť mesiacov ich neúspešne hľadá, v čom vidíme neukončenosť jeho putovania.

Avšak cesta, ktorá má určitý cieľ, v románe mizne a nahrádza ju motív blúdenia, stratenia smeru, orientácie, ako vidíme v tretej časti románu v epizóde, kde dochádza k invázii termitov. Clemente Silva a ďalší zberači kaučuku blúdia pralesom a napokon sa rozpfchnu, tam teda ich cesta končí. Zostáva len Clemente Silva, ktorému ukazuje smer, ako si to sám myslí, palma.

Motív cesty do pralesa je koncipovaný ako cesta do stredu sveta. Dostávame sa do iného priestoru, kde vládnu pravidlá odlišné od mestskej spoločnosti. Človek sa pod vplyvom tohto prostredia mení, ako uvidíme neskôr. Postupne sa odcudzuje prostrediu, z ktorého pochádza, a to sa preň môže stať taktiež bludiskom.²⁸ Ako vidíme na postave Clementa Silvu, ktorý sa cítil byť odcudzený mesta. Posledná veta románu môže byť vnímaná tiež ako návrat do stredu vesmíru, prales sa im stáva prístreším, keď utekajú pred epidémiou.²⁹ Avšak na druhej strane prales môže byť len dočasným prístreškom, vzhľadom na nedostatok potravín a prostriedkov. Cova sa obracia na Silvu, aby „nemeškal“. Ich putovanie však pokračuje a napokon sú pohltení pralesom. Nevieme, či pohltenie znamená, že boli prijatí pralesom ako jeho súčasť, došlo k úplnému porozumeniu, alebo boli vtiahnutí do pralesa, aby sa v jeho víre utopili. No musíme povedať, že ich cesta ako putovanie Clementa Silvu sa nekončí záverom románu, ale začína.

Román začína cestou Artura a Alicie, ktorá ich napokon privedie do pralesa, kde ich odysea pokračuje, aby skončila opätovným začiatkom, a to cestou do pralesa, o ktorej sa môžeme len domnievať, či bola alebo nie pre nich priaznivá.

²⁸ Housková, Anna Op. cit., s. 154

²⁹ Ibid., s. 155

4.5. Postavy a ich premeny

Hlavné postavy

Arturo Cova

Podľa Juana Lovelucka je Arturo Cova rôznorodá osobnosť, ktorá má mnoho tvári. Loveluck tvrdí, že Covov charakter je nestály a nesie pečať romantickej exaltovanosti, či teatrálnej autokontemplácie.³⁰ Cova predstavuje, ako hovorí, typ postavy umelca, čo je dedičstvom modernistickej tradície.³¹ Taktiež nesie znaky romantického hrdinu, a to vo viacerých aspektoch. Jednak to môžeme vidieť v milostnom príbehu, kedy Cova sám seba hodnotí ako zvodcu, ktorý sa však cíti byť nenaplnený: „Pověsti galantního milence jsem si vydobyl u mnoha žen tím, že jsem se naučil přetvařovat se, aby se moje duše necítila tak opuštěná.“³² Cova predstavuje teda donjuanovský typ muža, ktorý predstiera lásku, avšak sám sa cíti byť prázdny.

Druhým aspektom je jeho nadšenie pre krásno a prírodu, ktoré, vďaka tomu že je hlavným rozprávačom, môžeme pozorovať v diele. Napríklad ide o opisy pralesnej prírody či personifikované opisy palieom alebo prírody okolo Casanare s využitím básnického jazyka, a ten charakterizuje Covov rozprávačský hlas: „Když jsme odtamtud co noha nohu mine odcházeli, bylo již slyšet bolestný hlas večera.“³³

Covova romantická nadnesenosť sa neprejavuje len opismi prírody, ale aj správaním, či romantickou zasnenosťou alebo až zveličovaním. Dokonca aj samotné postavy (don Rafo) ho nazývajú „snílkom“. Cova si predstavuje život s Aliciou a tiež, že bude rozprávať svojím druhom po návrate do mesta dobrodružstvá, ktoré zažil: „Představoval jsem si, že jsem mezi svými spolužáky a vypravuji jim o svých dobrodružstvích v Casanare, že zveličuji své náhle nabyté bohatství a oni že mi blahopřejí, zpola překvapeně a zpola závistivě.“³⁴

Ďalším znakom jeho romantickej povahy je impulzívnosť, ktorú môžeme vidieť, keď v zúrivosti a pod vplyvom alkoholu udrie pani Griseldu a odchádza na Zubietov ranč. Jeho nestála povaha sa prejavuje v rozpore medzi túžbou pomstiť sa Barrerovi a nájsť Aliciu a medzi bolestivými spomienkami, ktoré v ňom vyvolávajú hnev.

³⁰ Loveluck, Juan Op. cit., s. 37

³¹ Ibid., s. 37

³² Rivera, J. E. Op. cit., s. 22

Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 18: „Fama de rendido galán gané en el ánimo de muchas mujeres, gracias a la costumbre de fingir, para que mi alma se sienta menos sola.“

³³ Ibid., s. 23; Srov. Ibid., s. 18: „Salimos de allí, paso a paso, cuando la tarde empezó a suspirar [...]“

³⁴ Ibid., s. 43; Srov. Ibid., s. 35: „Me vi de nuevo entre mis condiscípulos, contándoles mis aventuras de Casanare, exagerándoles mi repentina riqueza, viéndolos felicitarme, entre sorprendidos y envidiados.“

„Kéž bych našel někoho, s kým bych mohl pozorovat třpytivé sídlo rajek, toto jaro ptactva a barev!“³⁵

„Jaké štěstí, že ty uprchlice klesly v otroctví! Jakým mstitelem je šleh biče, který je zranil!“³⁶

V těchto dvou ukázkách vidíme rozpoltenost Arturovho pohľadu na Aliciu. Zároveň môžeme pozorovať Covov spôsob vyjadrovania, ktorý je nadnesený a používa v bežných dialógoch či v bežnom myslení básnickej prostriedky, čo patrí k znakom jeho romantickej povahy.

Arturo sa zároveň prejavuje dvojakým spôsobom: ako surový človek a ako záchranca. Túto ambivalentnosť, opäť spojenú s Covovým sklonom k hyperbolizácii a teatrálnym gestám, pozorujeme pri stretnutí s Clementom Silvom: „Moje krutosť vŕci hlídači byla zvířecká.“³⁷ Avšak náhle v ňom uvidí otca a objíme ho, čo je tiež znakom Covovej impulzivnosti a premenlivosti. Jeho romantická povaha sa prejaví najviac v tretej časti, keď sa Cova rozhodne obetovať pre Silvu a zberačov kaučuku a prekabátiť madame Ayramovú. No i tento zámer súvisí s Covovou romantickou zasnenosťou a túžbou po uznaní od svojich priateľov. Predstavuje si: „Neúprosný Cova nás všechny pomstil a sám zůstal tam v té pustině!“³⁸

Cova sa v prostredí pralesa mení pod vplyvom horúčky. Začína bojovať s myšlienkou, že zošalel, a vidí stromy, ktoré samé od seba menia miesto.

Okrem romantickej exaltovanosti, musíme spomenúť ešte niekoľko skutočností, a to tiež samovraždy, nadšenie zo smrti a prvky satanizmu.

Motív samovraždy ako romantického prvku je spojený so stavom horúčky, v ktorom sa Cova práve nachádza: „Necitelný přízrak sebevraždy, jenž si podmaňoval mou vůli, vztáhl ke mně oné noci své ruce; zůstal jsem ve své síti, podpíraje si bradu o hlaveň karabiny.“³⁹

Arturo si ďalej predstavuje, ako bude vyzerat' jeho tvár, keď spácha samovraždu, či bude podobná Millánovej hlave, ktorú odsekol býk.

³⁵ Ibid., s. 105

Srov. Ibid., s. 85: „YYYSi hubiera hallado con quien contemplar el garcero nítido, primavera de aves y colores!”

³⁶ Ibid., s. 117

Srov. Ibid., s. 95: „YYYQué dicha que las fugitivas conocieran la esclavitud! YYYQué vengador el latigazo que la hiriera!”

³⁷ Rivera, J. E. Op. cit., s. 131

Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 107: „Mi dureza contra el vigía fue bestial.“

³⁸ Ibid., s. 174; Srov. Ibid., s. 141: „YYYEI implacable Cova nos vengó a todos y se internó por este desierto!”

³⁹ Ibid., s. 112; Srov. Ibid., s. 91: „El fantasma impávido del suicidio, que sigue esbozándose en mi voluntad, me tendió sus brazos esa noche; y permanecí entre el chinchorro, con la mandíbula puesta sobre el cañón de la carabina.“

Nadšenie zo smrti sa prejavuje v úryvku o stroškotaní člnu a úmrtí Arturových druhov. Pre Covu je to nádherná scéna, možnosť odísť zo sveta miernou formou. Nechce dokonca ani, aby sa ich pokúsili zachrániť, lebo by to porušilo „velkoleposť katastrofy“. Franco ho nazýva prchkým človekom s rozkolísaným a teatrálnym správaním. Teda i samotné postavy interpretujú Artura Covu ako prchkého a patetického človeka.

Čo sa týka prvkov satanizmu a čo taktiež patrí k znakom romantizmu, pozorujeme ich na dvoch miestach. Jednak na konci prvej časti románu, Cova označuje svoj smiech za satanský: „Uprostřed plamenů jsem se ďábelsky rozchechtal!“⁴⁰ Zároveň na začiatku tretej časti rozprávač, Arturo Cova, túži po vzbure pralesa proti jeho utlačovateľom: „A kdyby tak Satan řídil tu vzpouru!“⁴¹

Charakter Artura Covu sa dá vystihnúť jednak z perspektívy postavy a tiež básnika, zároveň, čo súvisí s prvým tvrdením, v ňom vidíme prvky romantického hrdinu, a to v jeho exaltovanosti jednak v správaní, a tiež vo vyjadrovaní. Zároveň je to postava, ktorá sa oddáva sneniu, túži po uznaní, má sklon zveličovať a je nestála.

Vedľajšie postavy

Z vedľajších postáv sa nám zdá optimálne uviesť len niektoré, a to tie, čo sú v diele výraznejšie.

Clemente Silva

Clemente Silva je postavou v románe s druhým najrozsiahlejším rozprávaním. Vďaka jeho hlasu sa dozvedáme o pomeroch v pralesi a tiež o jeho živote a pohnútkach.

Clemente Silva sa vydáva do pralesa, ako sme už spomenuli vyššie, aby našiel svojho syna. Predstavuje odyseovský typ človeka, ktorý sa nevzdáva nádeje a neprestáva pátrať po Lucianovi. Má húževnatý charakter, no tiež je to postava vzbudzujúca ľútosť (keď Clemente Silva ukazuje zapálené rany po bičí mladému bádateľovi). Chce zjednať spravodlivosť pre zberačov kaučuku a odchádza do mesta, kde sa však cíti byť vyhnancom a jeho zámer sa mu nepodarí uskutočniť. Silva pozná veľmi dobre prales. No tieto poznatky prerastajú poznatky ciest či fauny. Clemente Silva, rovnako ako neskôr Arturo Cova, vníma prales ako personifikovanú bytosť. V závere románu napokon odchádza z pralesa, aby vydal

⁴⁰ Rivera, J. E. Op. cit., s. 93

Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 75: „¡En medio de las llamas empecé a reír como Satanás!”

⁴¹ Ibid., s. 171; Srov. Ibid., s. 138: „¡Si Satanás dirigiera esta rebelión!”

svedectvo o tom, čo sa tam deje, a má hľadať Artura Covu a jeho družinu, pohltenú pralesom. Stáva sa teda spojnicou medzi tým, čo sa dialo v pralesi, a „vonkajším“ svetom. V tom pripomína samotného autora, ktorý počas svojich ciest bol tiež svedkom krutostí páchaných na zberačoch a chcel o tom svedčiť, čo zapríčinilo prenasledovanie.

Fidel Franco

Fidel Franco predstavuje do určitej miery „alter ego“ Artura Covu, a to v tom zmysle, že sa stáva jeho druhom na ceste pralesom, kam ich vedie rovnaký zámer: pomstiť sa Barrerovi a nájsť svoje družky. Spájajú ich rovnako trýznivé spomienky a majú rovnaký údel: putovanie pralesom. Avšak na druhej strane Fidel predstavuje Arturov protiklad. Jeho rozvážna povaha sa stavia proti Covovej patetickosti, čo medzi nimi spôsobuje roztržky, i keď sú naďalej priateľmi. Francova postava je obostretá tajomstvom, čo sa bje s jeho priezviskom: *franco* znamená úprimný. Dezertuje z vojenskej služby a usadí sa v Casanare aj so svojou družkou Griseldou, pretože údajne zavraždil svojho nadriadeného, no napokon sa dozvedáme, že to nebol Franco, ale pani Griselda.

Griselda

Pani Griselda je typ osudovej ženy, ktorá sa nebojí zväzdať Artura Covu. Prežíva údajne milostné dobrodružstvo s Barrerom, s ktorým a s Aliciou utečú do pralesa. Jej osudovosť a tvár silnej ženy sa prejaví vraždou Fidelovho nadriadeného, ktorý ju chce zneuctiť. Typické pre ňu sú smaragdové náušnice, ktoré v závere románu Cova identifikuje na madame Ayramovej, a táto udalosť dopomôže k posunu v deji a anticipuje stretnutie s Griseldou.

Barrera

Barrera je galantý, však úlisný muž, ktorý sa zalieča Alicii a tvári sa ako Covov obdivovateľ. Jeho skutočná povaha sa ukáže, keď počas karetnej hry podvádza, čo vedie k roztržke medzi ním a Covom. Barrera sa stane motorom, kvôli ktorému sa Franco a Cova vydávajú do pralesa.

Alicia

Na prvý pohľad by sa zdalo, že Alicia predstavuje typ romantickej hrdinky, ktorá podľahla svojmu zvodcovi. Avšak, ako sa dozvieme, Alicia Artura neľúbi a uteká s ním, aby sa vyhla nechcenému sobášu. V románe nie je nijak výrazná, i keď spolu s Barrerom sa stáva

vidinou, ktorú Cova prenasleduje. Okrem toho sa dozvedáme, že čaká Covovo dieťa. Stáva sa protikladom madam Zoraidy Ayramovej.

Zoraida Ayramová

Madam Zoraida je korpulentná žena, tureckého pôvodu, ktorá sa plaví pralesom a obchoduje. Je prefíkaná, často využíva nekalé prostriedky. Predstavuje typ vykorisťovateľa. Okrem toho je nemravná. Z pohľadu Covu je protipólom Aliciínych kladných vlastností.

Pipa

Pipa predstavuje mozaiku rôznych rolí. Je to zlodej, podvodník, vodca Indiánov. Má veľa zručností, ktoré potrebuje pre prežitie v pralese. Na začiatku vystupuje ako Covov a Francov sprievodca pralesom. Na konci románu dochádza k významnému zvratu, kedy sa dozvedáme, že patril k najkrutejším dozorcom a že Indiánov neľudsky mučil. V postave Pipu môžeme vidieť, ako sa človek prispôsobuje prostrediu a takisto aj zverstvára ľudí, ktoré páchajú dozorcovia.

Môžeme povedať, že ľudská povaha mení v drsnom prostredí pralesa, kde fungujú štruktúry vykorisťovania a obohacovania sa na úkor druhých. Ľudia sa správajú ako zvieratá a nie je pre nich problém niekoho zabiť. Avšak je otázne, či takéto správanie spôsobuje prales alebo je len prostredím, ktoré lepšie umožňuje človeku, aby sa jeho animálnosť prejavila navonok.

Je nutné spomenúť aj postavy mocenskej a byrokratickej sféry, ktoré sa prejavujú ľahostajnosťou voči zverstvám, ku ktorým v pralese dochádza, i keď musíme povedať, že Silvova záverčná depeša sa stretne s odozvou, čo sa dozvedáme vďaka rámcovému rozprávaniu.

5. Podoby pralesa

V tejto kapitole sa budeme zaoberať rôznymi podobami, ktoré má prales v diele *La vorágine*. Najprv budeme skúmať prales ako prostredie, v ktorom sa odohráva dej románu. Ďalej budeme vnímať prales ako fenomén, ktorý má vplyv na človeka, pričom si budeme klásť otázku, či mení charakter postáv. No nielen prales vplýva na človeka, ale aj človek pôsobí na prales (ťažba kaučuku). V konfrontácii človeka s prírodou je prales jednak prostredím a jednak sa stáva personifikovanou silou, ako ho vidia niektoré postavy. A tak budeme následne sledovať prales ako aktéra deja, ku ktorému sa človek obracia, ktorého vzýva (zberačova modlitba). Napokon sa budeme venovať paralele „trpiaceho“ pralesa a trpiaceho človeka (postava Clementa Silvu). Zároveň si budeme všímať jazykové prostriedky, ktoré autor využíva.

5.1. Prales ako prostredie

V prostredí pralesa sa odohráva druhá a tretia časť románu *La vorágine*. V druhej časti románu sa Arturo Cova a Fidel Franco vydávajú na dobrodružnú cestu pralesom. Táto cesta pripomína prvých kolonizátorov počas konvisty ktorí sa stretávajú s divokou prírodou, kde vládnu pravidlá odlišné od moderného sveta.⁴² Musia sa nechať viesť, lebo inak by sa stratili, toto prostredie je pre nich neznáme. Ich sprievodcom sa stáva Pipa, ktorý tvorí puto medzi moderným svetom a svetom vo „vnútri“. No jeho funkcia sprievodcu a informátora je devalvovaná tým, že Pipa má povesť klamára a podvodníka, ktorým aj skutočne je.⁴³ Pipa ich privádza do guahibského kmeňa, stretávajú sa s novou kultúrou. V tomto okamžiku má postava informátora veľký význam, pretože ich oboznamuje s novou kultúrou, so zvykmi a spôsobom uvažovania, ktoré je Indiánom vlastné a je iné ako uvažovanie mestského človeka. Informátor, sprievodca či prekladateľ, postava stojaca na moste medzi dvoma kultúrami, medzi tou pôvodnou a druhou, ktorá sa ju snaží preskúmať, znova pripomína situáciu Španielov, ktorý sa vylodili v neznámom svete. Teda Covova cesta môže byť chápaná

⁴² Pérus, F. Op. cit., s. 182

⁴³ Ordóñez, Montserrat: Introducción. Rivera, J. E.: *La vorágine*. Madrid: Cátedra, 2003, s. 38

aj ako cesta k americkým koreňom,⁴⁴ ktoré sú zakotvené v indiánskej pôde, do ktorej boli zasadené španielske plány, a to nielen kultúrne či jazykové, ale aj náboženské a etnické.

Na začiatku druhej časti románu sa do opisu indiánskeho kmeňa dostáva cestopisný štýl. Text má informatívnu funkciu a je vyjadrený istý odstup, odlišný od Covovej rozprávačskej exaltovanosti v prvej časti románu.⁴⁵ Arturo Cova opisuje obydlie, spôsob života Indiánov. O ich zvykoch sa dozvedáme vďaka Pipovi (ako napríklad o zásadách, ktorými sa v danom kmeni riadi materstvo). Arturo Cova sa stavia do nadradenej pozície a dáva sa do protikladu k Indiánom, ktorých označuje za barbarov, a hovorí o nich, že sú krotkí, ľstiví, malodušní a podobajú sa jeden na druhého ako „vajce vajcu“. Ďalším dôkazom Covovho pocitu nadradenosti z pozície civilizovaného človeka je epizóda, kedy Cova zabije šedú kačicu, v ktorej podľa viery Indiánov sídli duša ich náčelníka. Arturo, uvedomiac si, že by sa mu za to Indiáni pomstili, rýchlo podstrčí náčelníkovi druhú kačicu. A tak sa z Covu stáva človek, obdarený nadprirodzenou mocou, lebo Indiáni si myslia, že kačicu vzkriesil. Covova skepsa a pohľadanie sa prejavuje už len v označení tejto epizódy za detinskú. V tomto prípade už nejde len o odlišnosť čo do prostredia, pôvodu či zvykov, ale aj o odlišnosť náboženskú. Nehovorí sa v tomto prípade o Arturovom vierovyznaní, no dá sa predpokladať, že Cova pochádza z katolíckeho prostredia (ako španielski konkvistadori, i keď je nutné povedať, že prepojenie kresťanstva a bežného života bolo v Stredoveku iné). Na druhej strane stojí animizmus kmeňa Guahibov, ktorý sa zdá byť Covovi detinský. Cova sa v tomto prípade ukazuje ako skeptik.

Avšak je nutné povedať, že Covov pohľad na prales nie je len pohľadom skeptického človeka. Vníma aj jeho krásu, a to napríklad v epizóde, kedy odchádza na „lov“ pier rajok. Táto časť začína zvolaním, apostrofou (kedy sa autor obracia na prírodu, ktorá je zároveň personifikovaná): „Bud’ požehnaná, nepristupná rovino, ktorá jsi nás dovedla do kraje poletujúcich ptakov a snežné bĕloby!“⁴⁶ Toto zvolanie má formu náboženského prejavu, chvály, čo ho umocňuje a dáva mu ráz pátosu. Zároveň je to adorácia zboštenej personifikovanej prírody, a tak ju môžeme chápať ako znak romantizmu. Kraj poletujúcich vtákov (v španielčine *revuelos* znamená poletovanie – čiže v krajine poletovania) a kraj beloby odkazuje na belosť pier rajok. Motív bielej farby sa v texte objavuje na viacerých miestach. Biela farba, belosť, má zároveň konnotáciu s čistotou (vychádzajúc z náboženskej symboliky) a v tomto prípade je spojená s vtáčím perím, ktoré žiari tak veľmi, že sa premieňa

⁴⁴ Housková, Anna Op. cit., s. 153

⁴⁵ Ibid., s. 154

⁴⁶ *Vír* Op. cit., s. 103; Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 84: „Bendita sea la difícil landa que nos condujo a la

na svetožiaru: „svatozář rajek“ („corona eucarística de garzas“). V španielskom originále má táto metafora ešte výraznejší charakter, doslova, eucharistická koruna, teda môžeme povedať, že Rivera porovnáva belostné hejno rajok s hostiou, či Eucharistiou alebo dokonca eucharistickou hostinou. Odkazy na sakrálne motívy sú typické pre modernizmus. Autor prirovnáva ich krídla k belavému hodvábu („velamen de seda albicante“). Nazýva ich snežnou flotilou („la nívea flota“). Všetky tieto metafory majú jeden spoločný menovateľ, a to bielu farbu, znak čistoty, krásy. Okrem toho je zaujímavý výber slov, ktoré Rivera zvolil: slovo *albura* má podobný lexikálny koreň ako *alba* (úsvit, svitanie, zornička), čo ešte viac odkazuje na belostnú žiaru – čistotu – hostiu. Prirovnanie krídiel rajok k hodvábu zase odkazuje ku konnotácii, ktorú má hodváb ako materiál – jemnosť. Cova hovorí, že jeho duch sa v tomto prostredí cítil byť oslnený ako v dňoch svojej nevinnosti, čo odkazuje k prvým stránkom Starého Zákona: Genezis. Takže sa dá povedať, že jeho postoj od arogantného mestského človeka prechádza k úžasu nad krásou pralesnej prírody. Okrem rajok sa v texte objavujú aj iné exotické zvieratá: kajmani, úhor elektrický, raja, atď. V tomto akváriu je vidieť zákonitosť života a smrti v dravosti rýb. A do tohto nebezpečného prostredia prichádzajú Indiáni, aby nazbierali vzácne perá, ktoré sú potom predávané do vzdialených miest, aby skrášľovali neznáme ženy za cenu mnohých životov. Belostné a vzácne perá sa tak stávajú obchodným artiklom rovnako ako kaučuk a sú príčinnou smrti mnohých ľudí. Ordóñezová hovorí, že kvôli obchodu s perami, došlo na začiatku minulého storočia skoro k vyhynutiu tohto vzácného druhu.⁴⁷ Obchod s kaučukom i s perami môžeme prirovnať k bájnemu El Doradu. Španielski dobyvatelia sa hnali za vidinou zlata a následného zisku a novodobí dobyvatelia odchádzajú do pralesa, aby nadobudli majetok z ťažby kaučuku, i keď napokon sa im ich vidina stáva osudnou.

Podobu s konkvistou vidíme ešte v jednej epizóde, a to v legende o kňazke Mapiripane, ktorá spája magicko-mýtické a kresťanské motívy.⁴⁸ Legenda pojednáva o kňazke, ktorá uväznila misionára a narodili sa im dve deti: sova a upír. Misionár bol potrestaný za svoje smilstvo a jeho vlastné deti ho neustále ničili. Misionár napokon činil pokánie. V spomínanom príbehu Mapiripana predstavuje svet Indiánov a misionár kresťanstvo a kolonizáciu.

Avšak nedá sa povedať, že medzi Indiánmi a Covovou družinou by boli len odlišnosti. Ich bolesť sa spája do jediného výkriku, keď sa Covovi priatelia zúčastňujú obradného tanca:

región de los revuelos y la albura!“

⁴⁷ Ordóñez, M. Op. cit., s. 203

⁴⁸ Pérus. F. Op. cit., s. 184

„Zanedlouho jsem si však povšiml, že křičí stejně jako domorodci a že jejich hořekování pryšší ze stejného niterného žalu, jako by jejich duši drásala společná bolest.“⁴⁹

Prales má však aj podobu plodivého marazmu, kde stromy trpia v zajatí cudzopasných lián, kde mravce požierajú a ničia prírodu, kde jedna rastlina či živočích zabíja druhý, aby sa uživil na jeho úkor. Nie je tu počuť hlas slávika, zurčiaci potok, či vidieť krásne vtáky, pestrofarebných motýľov, ako si myslia básnici či ľudia, ktorí v pralesi nikdy neboli. V noci je v ňom počuť tajomné zvuky, smrť, ktorá pri ceste pralesom rozdáva život: „Je slyšet úder plodu, ktorý spadnuv, zasľubuje své semeno; opadávajúcí listí, jež prochvívá les slabými vzdechy a nabízí se kořenům vlastního stromu za hnojivo.“⁵⁰ V tomto obraze môžeme vidieť kolobeh života a smrti, ktorý prebieha v pralesi.

5.2. Prales a člověk

V tejto podkapitole sa budeme venovať rôznym interpretáciám pralesa a človeka. Zároveň budeme skúmať možný vplyv, ktorý má pralesné prostredie na človeka, a tiež činnosť ľudí. Okrem toho sa budeme venovať otázke pralesa ako personifikovanej sily a budeme si klásať otázku, či sa prales naozaj stáva myšliacou bytosťou alebo či sa jedná len o ľudskú predstavu.

5.2.1. Interpretácie pralesa – symbolika pralesa

Cesta do pralesa sa podobá zostupu do pekiel.⁵¹ Arturo Cova a jeho druhovia zanechávajú úrodnú pampu, aby sa ocitli obklopení bezútešnou bažinou, kde ich sužujú moskyty. Je to cesta, ktorá vedie do „víru ničoty“: „Ve večerních hodinách, kdy se prodlužují stíny, vznášela se naše loďka na vodě jako plující rakev. S vodní hladiny bylo vidět rovnoběžné břehy s ponurou vegetací a nevraživým pobřežím. Ona řeka, nezvlněná a nezpěněná, byla němá, zádumčivě němá jako předzvěst a budila dojem temné cesty vedoucí do víru nicoty.“⁵² Cova sa dostáva to temného, nevraživého prostredia. Loďka na vode

⁴⁹ Vír Op. cit., s. 109; Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 88 – 89: „Mas, a poco, advertí que gritaban como la tribu, y que su lamento acusaba la misma pena recóndita, cual si a todos les devorara el alma un solo dolor.“

⁵⁰ Ibíd., s. 176; Srov. Ibíd., s. 143: „Oyese el golpe de la fruta, que al abatirse hace la promesa de su semilla; al caer de la hoja, que llena el monte con vago suspiro, ofreciéndose como abono para las raíces del árbol paterno.“

⁵¹ Pérus, F. Op. cit., s. 189

⁵² Vír Op. cit., s. 98; Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 79 – 80: „La curiara, como ataúd flotante, siguió agua abajo, a la hora en que la tarde alarga las sombras. Desde el dorso de la corriente columbrábanse las márgenes paralelas, de sombría vegetación y de plagas hostiles. Aquel río sin ondulaciones, sin espumas, era mudo,

pripomína rakvu. Tento výjav sa stáva predobrazom udalostí, ktoré budú v diele nasledovať (utopenie mužov na rieke). Pripomína zároveň čln, ktorý je vedený po rieke Styx⁵³ do podsvetia, do ničoty. Rieka je nemá, zádumčivá a pripomína temnú cestu, smútočný sprievod. V tomto prípade by sa dalo povedať, že prales je vnímaný ako miesto strastí, zármutku a zániku, kam zostupujú nové duše, možno netušiac, že sa ženú do záhuby, a tiež kde si odpykávajú svoj trest tie duše, ktoré odišli do pralesa vo vidine zárobku. Osud zberačov kaučuku pripomína večné tresty zatratencov, ktorí se nemôžu dostať zo svojich okovov. V tomto prípade sa okovami stávajú finančné machinácie a podvody.

Avšak na druhej strane cesta do pralesa môže byť vnímaná ako zostup do stredu sveta. Cova a jeho druhovia vstupujú do posvätného priestoru, ktorý je mimo náš časový horizont a kde neexistuje historická kontinuita. Je to svet, kde koexistujú rôzne spoločenstvá, ktoré inde nasledovali po sebe: príroda, indiánske kmene, obchodné spoločnosti. Stred, do ktorého sú hrdinovia vtiahnutí, má podobu počiatku a tento svet prijímajú za svoj. Môžeme teda povedať, že sa jedná o cestu ku koreňom, a to ku koreňom americkej kultúry.⁵⁴ Hrdinovia sú na začiatku vytrhnutí z relatívne známeho prostredia (i keď vieme, že Cova pochádza z mesta, ale prostredie savany nepôsobí tak hostilne a nebezpečne ako prales) a sú vťahovaný do víru, ktorý pôsobí na nich nevraživo, temne. Musia čeliť nebezpečenstvu, chorobe (Covove halucinácie) a všade ich sprevádza smrť. No postupne dochádza k porozumeniu medzi človekom a pralesom, kedy Clemente Silva, unavený putovaním, premýšľa, či mu palma ukazuje smer.⁵⁵ K porozumeniu dochádza na základe utrpenia. Príroda žije skrze bolesť, smrť, bez ktorej by nemohol vyklíčiť nový život. Prales je nazvaný „la catedral de la pesadubmre“ - chrám zármutku (Housková, s. 155), a tak človek a príroda sú spojení zármutkom a utrpením. Medzi Covom a prírodou dochádza k porozumeniu, keď trpí halucináciami, vďaka ktorým nadobúda vnímanie priestoru, ktorý ho presahuje (počuje piesok, ktorý ho prosí, aby naň nešlapal). Utrpenie nemusí mať len negatívny charakter, ale vytvára spoločenstvo medzi človekom a prírodou a ľuďmi navzájom (Cova súcitiť s Clementom Silvom). Prales sa tak môže stať nie hrobkou, do ktorej sa Cova a jeho druhovia dostávajú, keď ich pohlcuje prales, ale prístreším (Housková, s. 155), ochranou pred svetom, kde je spojenie medzi trpiacou prírodou a človekom narušené. Avšak je nutné povedať, že na jednej strane

tétricamente mudo como el presagio, y daba la impresión de un camino oscuro que se moviera hacia el vórtice de la nada.“

⁵³ Housková, Anna Op. cit., s. 157

⁵⁴ Ibíd., s. 153

⁵⁵ Ibíd., s. 155

vzniká spoločenstvo medzi človekom a pralesom, ale na druhej strane práve človek je ten, kto ničí pralesnú prírodu ťažbou kačuku.

V širšom kontexte by sme mohli v súvislosti s cestou ku koreňom hovoriť aj o pralese ako personifikovanej prírode (Matke). Medzi hrdinami – „deťmi“ a „Matkou“ dochádza k opätovnému stretnutiu. Deti sa vracajú do materinskej náruče, ktorá sa stáva ich prístreším, a teda vracajú sa k svojim primitívnym koreňom, kedy sa „duch ešte len vznášal nad vodami“. Opäť v tomto význame by prales nemal záporný charakter.

Na druhej strane môžeme vnímať prales aj ako molocha, ktorý požiera svoje obeť, má ničivú silu (epizóda s termitmi) a kde jeden živočích musí zavraždiť druhého, aby sám prežil. Je to príšera s obrovskou plodivou silou, necudná a odpudivá. Z jej útrobov niet úniku. V tomto prípade by sa zvolanie, že ich pohltil prales stalo konštatovaním víťazstva zeleného molocha nad človekom. I keď je pravda, že človek je ten, kto prales napáda a ničí (ťažba kaučuku). Tento fakt by mohol ničivé pôsobenie pralesa zmierniť. Mohla by to byť na jednej strane obrana voči jeho ničiteľom, a na druhej strane pomsta či zaslúžený trest. Tak či onak, prales má v tomto prípade podobu ničivej sily.

V súvislosti s pralesom môžeme tiež hovoriť o metafore väzenia, do ktorého je človek uvrhnutý. Myslí sa tým najmä epizóda, kedy Clemente Silva a jeho druhovia blúdžia pralesom a nevedia nájsť cestu von. Nekonečné putovanie ich dovedie až na pokraj šílenstva. Stromy tvoria metaforicky mreže a múry väzenia, z ktorého sa len ťažko dá uniknúť. Nie je tam svetlo, a tak je prales podobný temnej kobke, kde je počuť tajomné zvuky, no nie ľudské, človek sa ocitá v samote lesa. Stromy by mohli byť v magickom presahu interpretované aj ako strážcovia lesa, ktorý bránia človeku, aby z neho unikol, preto sa pohybujú, aby ho zmiatli a aby stratil smer.

5.2.2. Vplyv pralesa na človeka/človeka na prales

V tomto oddieli si budeme klásť otázku, či prales vplýva na charakter postáv alebo len umožňuje, aby vyšli navonok ich animálne sklony.

V prostredí pralesa dochádza k mnohým krutostiam, ktoré sú páchané s prirodzenosťou, ako by sa ani nejednalo o neľudský čin. Dalo by sa povedať, že prostredie pralesa, v ktorom predátor požiera svoju korisť, umožňuje alebo, lepšie povedané, ospravedľňuje zločiny, ktoré v ňom pácha jedna ľudská bytosť na druhej. Avšak je otázne, či prales ako taký túto animálnosť vyvoláva. Je možné povedať, že áno, nie je však jediným faktorom.

Preto by sme chceli, pre lepšie pochopenie danej problematiky, klasifikovať jednotlivé prípady.

Ide v prvom rade o zločiny, ktoré sú páchané na zberačoch kaučuku zo strany dozorcov. V tomto prípade by sme mohli povedať, že prales tvorí akúsi záclonu, ktorá prikrýva ich zločiny a umožňuje im ich páchať: „Prales jim vtiskuje do ruky zbraň, ktorou se oni ničí, a v tajnosti a beztretně se olupují a vraždí, neboť o tragédiích, jichž jsou strůjci, stromy svědectví nevydávají.“⁵⁶ Clemente Silva tiež hovorí: „A ještě něco horšího, prales člověka přetváří a vzbuzuje v něm nejnelidštější pudy: krutost nabodává duši jako spletitý hloh a chamtivost ho rozpaluje jako horečka.“⁵⁷ Prostredie pralesa teda na druhej strane prebúdza v ľuďoch zvieracie pudy, ale nedá sa povedať, že jedinou príčinou je prales. Významným faktorom je kaučukový konglomerát, ktorý v ľuďoch vytvára vidinu veľkého zisku, a tak sa v nich prebúdza chamtivosť, ktorá napokon pripúta zberačov v neľudských podmienkach a ťažkej práci. Zároveň je otázka, či tieto pudy v ľuďoch už existovali a zostávali neprejavené alebo je prales tým prostredím, ktoré spôsobuje zmenu charakteru. V tomto prípade by sme mohli povedať, že platí jedno aj druhé. Prales môže ľudí meniť, respektíve vyhocuje, dotvára zlé ľudské vlastnosti a zároveň umožňuje ich prejavy. No nie je jediným faktorom.

Druhým prípadom je bratrovražda, kedy Cautinho zabije svojho brata Laura, keď mu z vetvy stromu oznamuje, že sa blížia ďalšie termity. V tejto epizóde by sa dalo povedať, že sa jedná o výrazný vplyv pralesa. Clemente Silva a jeho druhovia boli vysilení dlhým blúdením, prekonali vlnu termitov a stále sa nevedeli dostať von z pralesného víru. Keď sa Cautinho, plný nádeje, že vďaka bratovi nájdu smer, dozvie, že prichádza ďalšia pohroma, koná impluzívne a zastrelí svojho brata, čo v zápätí lутuje. Nemôžeme teda povedať, že by prales zmenil charakter postavy, skôr spôsobil zmenu v jeho správaní.

Ďalšou otázkou je, či prales doháňa človeka k šialenstvu, preto vníma prírodu ako mysliacu bytosť, alebo je to dôsledok halucinácií spôsobených horúčkou, či je prales naozaj magickou silou, ktorá vníma a premýšľa ako ľudská bytosť. Týmto problémom sa budeme zaoberať v nasledujúcom oddieli.

Avšak nielen prales pôsobí na človeka, ale aj človek na prales, a to hlavne svojou ničivou činnosťou. V tomto bode by sa dalo polemizovať o tom, či je prales vnímajúcou

⁵⁶ Vír Op. cit., s. 135

Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 110: „La selva los arma para destruirlos, y se roban y se asesinan, a favor del secreto y la impunidad, pues no hay noticia de que los árboles hablen de las tragedias que provocan.“

⁵⁷ Ibíd., s. 135

Srov. Ibíd., s. 109: „Algo peor todavía: la selva trastorna al hombre, desarrollándole los instintos más inhumanos: la crueldad invade las almas como intrincado espino, y la codicia quema como fiebre.“

bytosťou a či cíti činnosť jeho vykorisťovateľov, ktorým sa chce pomstiť. Je isté, že rovnako ako prales pretvára a ničí človeka, tak človek ničí pralesnú prírodu. Tento odkaz sa stáva ekologickou obžalobou civilizovaného človeka.⁵⁸

5.2.3. Prales ako mýtická bytosť či dôsledok halucinácií

Prales je na mnohých miestach v diele personifikovaný a vystupuje ako živá bytosť, ktorá sa chce pomstiť svojim vykorisťovateľom, ale aj pomáha (ukazuje smer). K personifikácii dochádza skrze Pipovu víziu, Covove halucinácie a tiež skrze „halucinácie“ Clementa Silvy a jeho druhov. Halucinácie Covu a Silvu sa líšia v tom, že Covove predstavy boli spôsobené horúčkou a Silvove možno skôr vysilením, či šialenstvom, avšak ak sa dá hovoriť v Silvovom prípade vôbec o halucináciách alebo je prales naozaj mýtickým stvorením.

V prvom rade sa budeme zaoberať Pipovou víziou, v ktorej sa stretávame s nárekom pralesa.

„Říkal, že stromy v pralese jsou obři a že v noci spolu hovoří a pokyvují na sebe. Touží po tom uniknout spolu s mraky, ale země je drží za kotníky a odsuzuje je k věčné ztrnulosti. Stěžují si na lidskou ruku, která je zraňuje, na sekyru, která je kácí, na to, že jsou stále nuceny jen rašit, sténat, rozmnožovat se, aniž se jejich strašlivý, nepochopený rod může oplodňovat.“⁵⁹

Podobné halucinácie o šepkajúcich stromoch uvidíme neskôr aj u Artura Covu či Clementa Silvu. Táto vízia by sa mohla považovať za svedectvo či svedenie stromov, ktoré nariekajú nad svojím ťažkým osudom. Sťažujú sa na ľudí, ktorí ich ničia. Stromy tu nevystupujú ako monštrá, ale skôr ako trpiace bytosti, ktoré sú spútané zemou a nemôžu sa brániť pred ľudským vykorisťovaním. Avšak v zápätí stromy „hovoria“ Pipovi, že by sa chceli dostať do miest a zničiť ľudskú rasu. Vízia je zakončená apostrofou, v ktorej sa rozpávač pýta, kedy sa splní predpoveď pralesa, ako by splnenie veštby bolo možné.

Druhým prípadom sú halucinácie Artura Covu, ktoré sú spôsobené horúčkou. Najprv môžeme vidieť piesok a vodu, ktoré sú personifikované a obracajú sa na Artura. Piesok ho prosí, aby po ňom nešlapal a aby ho rozhodil vetru, pretože sa chce volne hýbať. Voda sa zase bojí mora. Les ako by ožil a naberá podobu rozprávkevej krajiny, kde sa stromy, piesok i voda

⁵⁸ Housková, Anna Op. cit., s. 158

⁵⁹ *Vír* Op. cit., s. 110; Srov. Rivera. J. E. Op. cit., s. 90: „Dijo que los árboles de la selva eran gigantes paralizados y que de noche platicaban y se hacían señas. Tenían deseos de escaparse con las nubes, pero la tierra los agarraba por los tobillos y les infundía la perpetua inmovilidad. Quejábanse de la mano que los hería, del hacha que los derribaba, siempre condenados a retoñar, a florecer, a gemir, a perpetuar, sin fecundarse, su especie formidable, incomprensible.“

rozprávajú s hrdinami a žiadajú ich o pomoc. Covove halucinácie sa postupne stupňujú a začína si myslieť, že je šialený (tretia časť románu). Les sa začína meniť, zo stromov sa stávajú muži, ktorí boli ranení nožom (ďalší odkaz na vykorisťovanie). Clemente Silva Artura bráni a hovorí, že ho les začaroval. Teda Clemente Silva, ktorý netrpel halucináciami a horúčkou, veril, že les tvorí akúsi tajomnú bytosť. Je otázka, či táto viera bola zapríčinená vplyvom pralesa a dlhotrvajúcimi útrapami, ktoré v ňom zažíval, a či sa prales naozaj prejavuje ako fantastická bytosť.

Clemente Silva je presvedčený o moci pralesa. Keď on i jeho druhovia blúdžia lesom, upozorňuje ich, aby sa nepozerali na stromy, ktoré kývajú na človeka, aby nepočúvali šumenie, lebo to niečo znamená. Avšak jeho druhovia nedbali na Silvove rady a „žartovali“ s pralesom. Dokonca aj samotný Silva spadol do ich osídien, keď mu stromy začali tancovať pred očami, vetvy mu unikali pred nožom a chceli mu ho vytrhnúť z ruky.

„Copak je už niekoľikrát důtklivě nenabádal, aby odolávali takovým pokušením, v která člověka láká prales, aby ho zmátl? Radil jim, aby se nedívali na stromy, poněvadž na člověka kývají, aby nenaslouchali šumění, jelikož to něco znamená, a aby nemluvili, protože větve napodobují hlas. Nikterak však těchto rad nedbali, naopak žertovali s pralesem a podlehli očarování, které se šíří jako nákaza; a i on sám, ačkoliv kráčel vpředu, pocítil vliv zlých duchů, neboť prales se počal pohybovat, stromy mu tančily před očima, liany mu tarasily cestu, větve mu uhýbaly pod nožem a mnohokrát mu ho chtěly vytrhnout z rukou. Kdo tím byl vinen?“⁶⁰

Prales v tomto prípade pôsobí ako mýtický tvor, ktorý sa snaží zničiť svojich návštevníkov. Je podobný zradnej bytosti, ktorá má moc začarovať človeka, keď podľahne jeho moci. Preto Silva vystríhal svojich druhov, aby si nevšíмали šumenie stromov a nepozerali sa na stromy. Keďže však oni jeho rady nepočúvli, prales ich opantal svojim kúzlom. Na druhej strane vyvstáva otázka, či je prales naozaj mýtickým tvorom alebo či postavy pod vplyvom dlhého putovanie začali podliehať vidinám. No mohol mať Clemente Silva i Arturo Cova podobné, ak nie rovnaké vízie? Rozpávač sa pýta, kto tým bol vinný, teda

⁶⁰ *Vír* Op. cit., s. 185-186

Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 150-151: „¿No los había instruido una y otra vez en la urgencia de desechar esa tentación, que la espesura infunde en el hombre para trastornarlo? El les aconsejó no mirar los árboles, porque hacen señas, ni escuchar los murmurios, porque dicen cosas, ni pronunciar palabra, porque los ramajes remedan la voz. Lejos de acatar esas instrucciones, entraron en chanzas con la floresta y les vino el embrujamiento, que se transmite como por contagio; y él también, aunque iba delante, comenzó a sentir el influjo de los malos espíritus, porque la selva principió a moversele, los árboles le bailaban ante los ojos, los bejuqueros no le dejaban abrir la trocha las ramas se le escondían bajo el cuchillo y repetidas veces quisieron quitárselo. ¿Quién tenía la culpa?“

kto zapríčinil obživenie pralesa. V texte sa tiež spomína, že Silva pocítil vplyv zlých duchov. Otázka je, či za zlých duchov sú považované bytosti z pralesa („ľudské“ stromy) alebo sa jedná o metaforu, kde je asociácia založená na podobnosti zlých duchov, spôsobujúcich posadnutosť, ktorá má podobný priebeh ako šialenstvo, ktorého Silva mohol byť obeťou.

Keby sme tento obraz pralesa spojili s interpretačnými kľúčmi, ktorými sme sa zaoberali v predchádzajúcom oddieli, prales by sa stal metaforou molocha, dravej bytosti, ktorá sa snaží zničiť človeka a zároveň sa s ním pohráva. Človek sa v tomto prípade cíti byť bezmocný a nevie uniknúť spod jeho vplyvu. Je však nutné povedať, že Pipova vízia prináša iný obraz pralesa. Stromy sa stávajú bezbrannými a nešťastnými bytosťami, ktoré sa nevedia ubrániť človeku. Na druhej strane vidíme, že by sa mu rady pomstili. Rečnická otázka na záver vytvára priestor pre fantáziu, pretože umožňuje predstavu naplnenia pomsty, ktorú má vykonať prales na svojich utláčateľoch.

Silvovi sa napokon podarí uniknúť zo „zeleného väzenia“, a to vďaka „spriaznenej“ palme, ktorá mu ukáže smer. No znovu sa objavuje otázka, či mu naozaj ukazuje smer, čo sa pýta aj rozprávač. No táto otázka by mohla mať aj iný význam. Možno sa nepýta, či mu palma ukazuje smer, že by neveril v magické schopnosti lesa alebo by ich skutočnosť nejak zpochybňoval, ale preto, že vyjadruje údiv nad faktom, že mu palma pomohla, keď celý prales bol proti človeku. Berúc v úvahu túto myšlienku, palma by sa stala spojencom človeka, ktorý porušil zákon pralesa a vyvádza svojho väzňa na slobodu.

5.3. Hymna na prales a zberačova modlitba

Hymna na prales i zberačova modlitba sú umiestnené na začiatok príslušnej časti (hymna na začiatku druhej časti románu a zberačova modlitba na začiatku tretej časti). Pérusová (Pérus, s. 195-196) hovorí, že vďaka týmto častiam sa ruší naratívny ráz románu a sú doň prenesené lyrické prvky. Zároveň majú anticipovať udalosti, ku ktorým v románe len dôjde.

Hymna na prales

Na rozdiel od zberačovej modlitby, hymna býva pripisovaná Covovi a podľa Pérusovej (Pérus, s. 196) v sebe spája tri dimenzie pralesa: historickú, mýtickú a kosmologickú.

Hymna začína apostrofou, v ktorej sa Cova obracia na prales a nazýva ho snúbencom ticha („esposa del silencio“), otcom samoty a hmly („madre de la soledad y de la neblina“).

Český preklad sa líši od španielskeho originálu, pretože dochádza ku zmene snúbenica a snúbenec, matka a otec kvôli tomu, že v španielčine je prales ženského rodu, kdežto v češtine či slovenčine má mužský rod. Týmto však dochádza k porušeniu obrazu pralesa ako Matky, čo je značne problematické. Preto sa v našej práci prikláňame k ponechaniu ženského rodu a výmene pralesa za divočinu. Jedná sa o metaforu, ktorá nazýva divočinu manželkou ticha a matkou samoty a hmly. Slová manželka a matka patria do jednej sémantickej skupiny, vyjadrujú úzky (dá sa povedať rodinný) vzťah k niečomu/niekomu, v tomto prípade sa jedná o vzťah k tichu, samote a hmle, čo vytvára obraz pralesa ako tmavého a tichého miesta, kde sa človek cíti osamelo. Hymna pokračuje rečníckou otázkou: „Jaký zlý osud mě uvěznil v tvém zeleném žaláři?“⁶¹ Objavuje sa tu jednak personifikácia osudu, ktorý je zlý a ktorý uvrhol postavy do „zeleného žalára“. Motív osudovosti, ako sme už spomínali v tretej kapitole, prechádza celým dielom. Zaujímavý je prívlastok zelený, ktorý odkazuje na farbu pralesa a dotvára spojenie žalára a pralesa. Jedná sa o tzv. epiteton ornans, ktorý substantívum oživuje a konkretizuje.⁶² Ďalšia veta vytvára kontrast medzi „zeleným žalárom“ a chrámom: „Baldachýn tvého větvoví je jako nesmírná klenba stále nad mou hlavou, mezi mým dechem a jasnou oblohou, kterou zahlédám jen ve chvíli, kdy tvoje chvějivé koruny započnou svůj příboj, v hodinách tvého úzkostného soumraku.“⁶³ V tejto ukážke sa prirovnáva metafora vetvovia ako baldachýnu (baldachýn sa zvykne nachádzať v cirkevných stavbách a visí zo stropu) a nesmiernej klenby (opäť narážka na cirkevnú stavbu-chrám). Vetvovie sa stavia medzi Covov dych a jasné nebo. Covov dych je metonymia, pretože celok (Cova) je zastúpený iba svojím dychom. Oblohu vidí len, keď chvejúce sa koruny začnú svoj príboj, v hodinách úzkostného súmraku. V tejto vete môžeme vidieť metaforu, ktorú vytvára asociácia medzi listami stromov a príbojom, alebo inak, v španielčine je doslova: „koruny hýbu svojimi vlnami“, a tak listy sú spojené s vlnami – príbojom. Metafora listov ako vln je spojená s chvejivým pohybom stromov. Ďalej môžeme hovoriť o personifikácii súmraku, pretože je k nemu pripojený prívlastok, ktorý vyjadruje ľudský pocit: úzkosť. Cova sa následne pýta, kde je jeho milovaná hviezda, ktorá večer žiari nad horským hrebeňom. Táto otázka môže vyjadrovať túžbu básnika po nájdení smeru a tiež môže symbolizovať nádej. Teda hviezda môže byť symbolom nádeje a tiež smeru, ktorý však kôli nesmiernej klenbe nemôže vidieť.

⁶¹ *Vír* Op. cit., s. 95

Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 77: „¿Qué hado maligno me dejó prisionero en tu cárcel verde?“

⁶² Žilka, Tibor; Obert, Viliam; Ivanová Mária. *Teória literatúry*. Bratislava: Litera, 1997, s. 42

⁶³ *Vír* Op. cit., s. 95; Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 77: „Los pabellones de tus ramajes, como inmensa bóveda, siempre están sobre mi cabeza, entre mi aspiración y el cielo claro, que sólo entreveo cuando tus copas estremecidas mueven su oleaje, a la hora de tus crepúsculos angustiosos.“

Spojenie milovaná hviezda („la estrella querida“) odkazujú na afektívny vzťah, ktorý Cova k nej má, a teda vyjadruje túžbu nájsť smer, nadobudnúť nádej. Ďalej sa pýta, prečo sa zlaté a purpurové mraky, ktorými sa odieva anjel západu, nechvejú na tvojej klenbe („aquellos celajes de oro y múrice con que se viste el ángel do los ponientes“). Jedná sa o metaforu západu Slnka. Anjel západu je Slnko a jeho odev tvoria zlaté a purpurové mraky. Zlatá a purpurová sú farby súmraku a odrážajú sa na mrakoch, ktoré zafarbujú. Zároveň tieto adjektíva, poukazujúce na drahé kamene a látky, sú typické pre modernizmus. Nasledujúca veta vyjadruje túžbu básnika po savane. Jeho duša vzdychá, tušiac za bludiskami pralesa odlesk hviezdy, ktorá zahaluje ho nachu dialavy („el reflejo del astro que empurpuraba las lejanías“). Hviezdou je opäť myslené Slnko, ktoré nemôže preniknúť do bludiska (prales). V španielčine je pre slovné spojenie „zahaliť do nachu“ vytvorené sloveso: „empurpurar“. Tvorba nových slov, ktoré majú ako koreň prídavné meno je typická pre modernizmus. Cova hovorí, že ho prales pripravil o ilúziu ďalekého obzoru („el ensueño del horizonte“) a poskytuje jeho očiam len jednotvárnosť svojho zenitu („la monotonía de tu cenit“), kadiaľ sa tiahne kľudné ranné zore („por donde pasa el plácido albor“), ktoré však neprenikne k vlhkému lonu pralesa. Zenit odkazuje k plnosti, ale v spojení s monotónnosťou vytvára obraz pralesa ako jednotvárneho tmavého priestoru. Kľudné ranné zore („el plácido albor“) by sa opäť dalo spojiť s prvkami modernizmu. Slovo albor (úsvit) znamená aj belosť, tým pádom sa vytvára kontrast medzi rannou belosťou, ktorá je kľudná (idylická) a medzi monotónnym pralesom, ktorý je tmavý a neprepustný a pripomína väzenie. Vlhké lono („tus senos húmedos“) by sme mohli spojiť s jeho značením ako matky samoty, teda ide o vyjadrenie pralesa ako plodivej ženskej sily. Ďalej Cova nazýva prales „la catedral de la pesadubmre“, teda chrám smútku. Opäť tu nachádzame spojenie pralesa a neprístupného, tmavého chrámu. Neznámi bohovia tam hovoria polohlasne, šepotavou rečou („donde dioses desconocidos hablan a media voz, en el idioma de los murmullos“). Táto veta by mohla odkazovať na tajomné zvuky, ktoré je počuť v pralese a tiež na víziu, ktorú bude mať Pipa, či tanec Indiánov. Cova sa obracia na prales zámenom ty a tiež používa privlastňovacie zámeno tvoj: ty si chrámom smútku, ty si ma pripravil, tvoje rastlinstvo („tú me robaste“, „tú eres la catedral“, „tus vegetales“). Jedná sa o paralelizmus, ktorý stupňuje ostrosť vyjadrenie a v spojení so zvolaním sa podobá skôr výčitke. Prales pripomína rodinu, ktorá sa sebe nikdy nespreneverí, kde mnohozvučné hlasy vydávajú jedinú ozvenu:

„Tvoje rastlinstvo tvorí na zemi mocnou rodinu, ktorá se sobě nikdy nesprenevěří. V objetí, které si nemohou dopřát tvé větve, se uchvacují liany a popínavé rostliny, ty soucítíš i s bolestí spadávajících listů. Tvoje mnohozvučné hlasy vyluzují jedinou ozvěnu, oplakávající padlé kmeny, a

v každej skulině nové zárodky urychlují své klíčení. Ty jsi obdařen drsností kosmické síly a ztělesňuješ záhadu tvoření.“⁶⁴

V obraze rodinnej súdržnosti pralesa, ktorý súcíti aj so spadnutým listom a kde sa všetky hlasy spájajú, aby oplakali spadnutý strom, vidíme jednak celistvosť pralesa, spojenie jeho flóry i fauny do takej miery, že vytvára kosmickú silu, prírodnú mohutnosť. Prales teda predstavuje záhadu tvorenia, plodivý prvok, obraz matky. Zároveň tu môžeme vnímať otázku ekológie. Keďže jednotlivé druhy sú v pralesi spojené rodinným putom, keď je jeden ničeny človekom, trpí aj druhý. V tom môžeme badať obžalobu kaučukového konglomerátu.

Cova ďalej hovorí, že znáša tiahu jeho večnosti („el peso de tu perpetuidad“). Prales je znázornený ako kosmická sila, v ktorej lone neustále prebieha proces plodenia a smrti. Avšak necíti sa byť jeho súčasťou. Stotožňuje sa skôr s orchideou, ktorá je tiež smrteľná. Cova žiada prales, aby mu dovolil uniknúť z jeho chorobných tieňov („enfermizas penumbras“). Prales je, ako hovorí, podobný nesmiernemu cintorínu, v ktorom hnije a vstáva z mŕtvych („pareces un cementerio enorme donde te pudres y resucitas“). Opäť vidíme obraz pralesa ako tmavého miesta, miesta smrti, kde sa neustále opakuje rodenie a umieranie. Tieto obrazy patria k naturalistickým výjavom pralesa ako plodivého marazmu.

Cova sa túži vrátiť do miest, kde nie je možné otroctvo, kde zrak nepozná prekážky a kde sa duch vznáša vo voľnom svetle („donde es imposible la esclavitud, donde la vista no tiene obstáculos y se encumbra el espíritu en la luz libre“). Tento pohľad tvorí kontrast voči pralesu, kam nepreniká svetlo, kde je človek ako vo väzení.

Ako zhrnutie by sme chceli vytýčiť niekoľko bodov. V tejto časti sa Arturo Cova obracia na prales a jeho prejav sa stáva zúfalým volaním po slobode, svetle, Slnku. Objavuje sa obraz pralesa ako kosmickej plodivej sily, kde sa neustále opakuje cyklus života. Je to obraz pralesa ako rodiny, ktorá je úzko prepojená a ktorá je súcitná voči utrpeniu každého svojho člena. Je to obraz pralesa ako väzenia či cintorína, kde všetko umiera a zase sa rodí, odkiaľ sa nedá ujsť. Prales je tiež prirovnaný k chrámu s nesmiernou klenbou, ktorá neprepúšťa slnečné lúče.

⁶⁴ *Vír* Op. cit., s. 95-96; *Srov. Rivera, J. E. Op. cit., s. 77:* „Tus vegetales forman sobre la tierra la poderosa familia familia que no se traiciona nunca. El abrazo que no pueden darse tus ramazones lo llevan las enredaderas y los bejucos, y eres solidaria hasta en el dolor de la hoja que cae. Tus multísonas voces forman un solo eco al llorar por los troncos que se desploman, y en cada brecha los nuevos gérmenes apresuran sus gestaciones. Tú tienes la adustez de la fuerza cósmica y encarnas un misterio de la creación.“

Modlitba zberača

Hymna na prales je pripisovaná Arturovi Covovi, avšak v prípade zberačovej modlitby je podľa Pérusovej (Péruš, s. 196) Covov hlas neistý. Mohlo by sa jednať o jeden z mnohých hlasov zberačov, ktorí boli uvrhnutí do zeleného väzenia. Alebo sa jedná o všetky hlasy, ktoré sú spojené do jedinej modlitby. Túto interpretáciu vidíme najmä v opise osudu zberača, ktorý môže byť jeden z mnohých alebo taký osud mohlo mať mnoho zberačov. Navyše text plynule prechádza zo singuláru do plurálu, kedy hovorí: „Naši macechou byla chudoba, naším tyranem úsilí! Klopýtali jsme na zemi, abychom vzhledli do výše; ubíjíme ducha, abychom vyhověli bídnému žaludku. Naše průměrnost budila v nás úzkost. Byli jsme jen hrdiny všednosti!“⁶⁵ Toto vyjadrenie je kontrastom medzi tým, čo zberači chceli dosiahnuť a tým, kam sa dostali. Chceli získať lepšie postavenie, vzhliadnuť do výšky, ale pritom zakopávajú na zemi. Chceli vyhovieť žalúdku a ubíjajú ducha. Nechceli byť priemerní. Chudoba bola ich macechou a priviedla ich k túžbe po bohatstve až do pralesa, kde teraz trpia. Ďalšie vety sú tiež sériou paradoxných vyjadrení. Niekomu sa podarilo mať na dosah ruky šťastný život, ale nemal si ho za čo kúpiť. Ten, kto sníval o manželstve, našiel milenkú, kto sa snažil povzniesť, padol pred tvárou magnátov, ktorý sú bezcitní ako stromy. Zberači išli do pralesa, lebo túžili po lepšom živote, avšak dostalo sa im len pohrdania. Magnáti sú prirovnaní k stromom, ktoré „hľadia“ na umierajúcich zberačov. V tomto vidíme paralelu medzi pralesom a človekom, ktorá je založená na surovosti ľudí. Neznáma sila zberača ešte viac odtrhla od reality. Prirovnáva sa k šípu, ktorý minie cieľ a nemôže zmeniť osudnú dráhu („pasé por encima de la ventura, como flecha que marra su blanco, sin poder corregir el fatal impulso“). V tomto obraze vidíme tému moci osudu, proti ktorému človek nič nezmôže, aj keď sa usiluje vymaniť sa spod jeho vlády. Zberač sa prirovnáva k zasnívanému človeku („soñador“), ktorý „zraňuje bezbranný strom“, aby obohatil tých, ktorí nevedia snívať („en herir el árbol inerte para enriquecer a los que no sueñan“). V osobe zasneného človeka môžeme vidieť istú paralelu s postavou Artura Covu, ktorý sa tiež vyznačuje zasnenosťou. Avšak táto pododnosť je čisto hypotetická a v podstate medzi nimi neexistuje iná zjavná charakterová podobnosť, ako tá, ktorú sme práve spomenuli. Zberač stavia ďalej do protikladu svoju postavu a kaučukových magnátov, ktorý na rozdiel od neho nevedia snívať či nesnívajú (ako je to v španielskom originále). Nejde teda možno o fyziologickú neschopnosť, ale o fakt, že snívať nechcú alebo sa snívaníu neodávajú, pretože sen charakterizuje romantického ducha, ktorý sa

⁶⁵ *Vír* Op. cit., s. 169; *Srov. Rivera, J. E. Op. cit.*, s. 137: „¡Nuestra madrastra fue la pobreza; nuestro tirano, la aspiración! Por mirar la altura tropezábamos en la tierra; por atender al vientre misérrimo fracasamos en el

stavia do protikladu s krutosťou, ku ktorej dochádza vo vidine zárobku a bohatstva. Zberač hovorí o „bezbrannom“ strome, ktorý zraňuje. Strom je tu vykreslený ako živá bytosť, ktorá sa nevie brániť, o to je väčšia vina zberača, ktorý strom zraňuje. Mohli by sme hovoriť o ekologickej otázke exploatacie pralesa, ktorý je v texte znázornený metonymicky, a to bezbranným stromom.

Ďalší úryvok sa stáva protikladom voči „bezbrannému stromu“. Zberač je prirovnaný k otrokovi („esclavo“) či väzňovi („preso“). Prales sa stal väzením, ktoré má miesto múrov široké rieky („una cárcel como la selva, cuyas bóvedas verdes tienen por fosos ríos inmensos“). Je nutné podotknúť, že v španielskom originále sa hovorí o zelenej klenbe, ktorá má za priekopu nesmierne rieky. Obraz jamy vytvára predstavu hrozného väzenia, z ktorého človek nemôže uniknúť, pretože by spadol do priekopy. Tento obraz je hyperbolou, pretože rieky, ktoré sú zároveň hyperbolizované adjektívom *nesmierny*, sú znázorňované ako priekopy, či jamy. Zelená klenba je synekdocha, ktorá označuje prales ako celok. Pojítka medzi pralesom a klenbou je zelená farba. Zberač sa obracia otázkou a zvolaním na otrokov a väzňov a hovorí im, že nepoznajú trýzeň voľného blúdenia vo väzení („la tortura de vagar sueltos“). Táto veta sa stáva oxymorónom, pretože spája dve protikladné predstavy: voľnosť a žalár. Nejedná sa len o otázku, ale o zúfalý krik zberača-väzňa, ktorý sa vyznáva zo svojho nešťastia, ktoré nik iný ako on sám nepozná. Ďalej hovorí o mukách šera, keď je vidieť protilahlý breh, kam sa mu nikdy nepodarí dostať („suplicio de las penumbras, viendo al sol que ilumina la playa opuesta, a donde nunca lograremos ir“). Táto veta je zároveň metaforou neuskutočiteľného, metaforou frustrácie, kedy zberači vidia, čo by mohli dosiahnuť, avšak nikdy nedosiahnu. Osvetlený breh sa stavia do protikladu k miestu, kde sa nachádzajú zberači a kde niet svetla. Trýzni ich tam šero. Zberač hovorí, že reťaz, ktorá odiera členky väzňov je „milosrdnejšia“ ako pijavice a žalárnik, ktorý ich mučí, nie je taký surový ako stromy, ktoré ich mlčky strážia. Toto prirovnanie situácie v bežných väzniciach, v ktorých väzni trpia, a situácie zberačov v pralesi vykresľuje obraz divočiny ako strašného miesta, kde človek nepredstaviteľne trpí. Utrpenie väzňov je neprovnateľné s mukami zberačov. Opäť tu máme obraz stromov ako nemých strážcov.

V nasledujúcom odseku sa vraciame k pralesu ako k trpiacej bytosti. Zberač hovorí, že k ich umučeniu potrebuje deväť dní. Výraz *umučenie* vykresľuje neľudské vykorisťovanie pralesa. Zberač zraňuje „neplačúce“ stromy. Príroda je vyobrazená ako bezbranný tvor, ktorý nevie prejaviť svoju bolesť ani plačom. Ďalšia časť opisuje osud zberačov kaučuku, ktorí sa

espíritu. La medianía nos brindó su angustia. ¡Sólo fuimos los héroes de lo mediocre!“

bijú pre trochu kaučuku, ktorý aj tak nepokryje, čo od nich žiadajú úžerníci. Keď umierajú, musia odháňať muchy, ktoré im ani nedovolia skonat' v kľude. Zberač opisuje kolobeh života ľudí v pralese, ktorý je podobný smrti a zrodu v prírode. Jeden zomiera, a tým jeho kaučuk obohatí druhého, s ktorým sa bude nakladať rovnako, keď zomrie, ako s tým, ktorého predtým okradol o zárobok. Zberač hovorí, že do mlieka, o ktoré sa bijú, stekajú červené kvapky. Ide o vyjadrenie spojenia medzi stromom, ktorý okrádajú o kaučuk, a človekom, ktorý prichádza o svoju miazgu – krv. Personifikovaný strom trpí rovnako ako človek a jeho „tragické“ slzy, ktoré predstavujú metaforu kaučuku, stekajú do zberačovej misky, ktorý je zároveň, ako sám trápi strom, trápený moskytmi (obrancami stromov). Ako by sa jednalo o boj na život a na smrť medzi človekom a prírodou, do ktorého je zapracovaný kolobeh plodenia a smrti, kde jeden umiera, aby druhý žil, a v ktorom niet víťaza, pretože obaja sa budú biť, až kým sa navzájom nezničia. Keby sme to chápali v širšom merítku, dalo by sa povedať, že sa jedná o pohľad na svet, kde človek ničí prírodu, aby sa obohatil, ale zároveň v tom nachádzame istú hrozbu, že sa to raz človeku vráti.

Napokon sa zberač obracia na prírodu v túžbe po sebazničení, po vzbure, v ktorej by „kosmické sily boli postavené na hlavu“ („ver invertidas las fuerzas cósmicas“). Chcel by, aby Satan riadil tú vzburu (v tom vidíme tému satanizmu a rebélie). V prianí zberača, aby videl na hlavu postavené kosmické sily, vnímame nemožnosť tejto túžby. Pretože keby sa naozaj postavili na hlavu, zmenil by sa poriadok vo vesmíre a prírodné zákony by museli prestať platiť, čo skôr vyjadruje zúfalstvo zberača ako možnú skutočnosť zmeny v prírode aj spoločnosti v zmysle ukončenia exploatácie prírody.

5.4. Silva a strom

V postave Clementa Silvu vidíme paralelu medzi utrpením pralesa a človeka – zberača. Je nutné spomenúť, že otázku utrpenia prírody a človeka a ich spojitost' sme mohli pozorovať aj v „zberačovej modlitbe“.

Jedná sa o epizódu, kedy Silva sprevádza francúzskeho bádateľa pralesom. Silva mu rozpráva o svojich peripetiách a ukáže mu doráňaný chrbát. Na fotografii, ktorú urobí bádateľ, je vidieť človeka a strom, že pre jedného pána z nich prýšči rôzna tekutina: kaučuk a krv („vertieron para igual amo distintos jugos: siringa y carne“). Strom i človek zvečnený na fotografii sa stávajú spoločníkmi v utrpení, pretože trpia pre jedného pána, pre jedného vykorisťovateľa, a zároveň z nich vyteká rôzna tekutina, ktorá vytvára istý kontrast, biely kaučuk a červená krv. Aj napriek ich odlišnosti je však dôkazom podobného utrpenia.

6. Záver

V bakalárskej práci sme si kládli za cieľ najmä štúdium témy pralesa v diele *La vorágine*, a to so záujmom o spôsoby zobrazenia pralesa.

V prvom rade sa jedná o prales ako prostredie, v ktorom sa postavy pohybujú, pričom sme brali do úvahy pohľad hlavného rozprávača Artura Covu. Arturo Cova sa stretáva s divočinou prostredníctvom indiánskeho kmeňa Guahibov. Jeho pohľad je do značnej miery skeptický a podobá sa pohľadu prvých kolonizátorov. Postava Pipu má úlohu informátora a zároveň skupinu sprevádza. Na druhej strane jeho pohľad je modifikovaný, keď uvidí krásu pralesa (epizóda s rajkami). Prales ho fascinuje svojou krásou, ktorá je pripodobnená k sakrálnym motívom. Táto časť tvorí lyrické pasáže diela. Avšak prales má aj podobu „plodivého marazmu“, kde sa strieda zrod a umieranie.

Teda Covov pohľad tvorí jednak istá nadradenosť voči Indiánom, ďalej nadšenie krásou pralesa, daná do protikladu s ničivým pralesným marazmom.

Ďalej sme sa zaoberali intepretáciami pralesa a jeho symbolikou, ktorá je spojená s otázkou pralesa ako personifikovanej sily.

Na prales môžeme nazerať ako na zostup do pekiel, do „víra ničoty“, ktorá je v diele zobrazená skrze metaforu plávajúcej loďky. Prales sa stáva tiež väzením, ktorého obraz sme mohli vidieť v „hymne na prales“. Prales je chápaný aj ako moloch, ktorý „požiera“ svoje obete. Na druhej strane, môžeme tiež hovoriť o ceste do stredu sveta, kde po prvotnom nepochopení dochádza k porozumeniu medzi človekom a prírodou. V tomto prípade by sa nejednalo o negatívny pohľad uväznenia či smrti, ale o miesto prijatia, ktoré poskytuje človeku prístrešie. Prales je teda podobný Matke, ktorá očakáva návrat svojich detí.

Takisto sme si kládli otázku, či prales vplýva na človeka alebo prípadne naopak, pričom sme prišli k záveru, že prales má vplyv na človeka a umožňuje mu páchať zločiny, stáva sa akýmsi závesom. V dôsledku divokého prostredia sa v ľuďoch prebúdajú animálne pudy, ktoré sú zároveň pralesom dotvárané a vyhocované. Avšak nemožno viniť len prales. Často hraje úlohu aj ľudská chamtivosť. Na druhej strane prales človeka môže do viesť do šialenstva, ako sme to videli pri putovaní Clementa Silvu a jeho druhov, kedy jeden z nich, Cautinho, zabil svojho brata. V tomto prípade by sa dalo povedať, že prales spôsobil zmenu v jeho

konaní.

V tejto súvislosti sme si kládli otázku, či je prales magickým tvorom alebo či sa jedná len o vízie alebo halucinácie. V niektorých prípadoch je zrejmé, že sa jedná o vízie (Pipa či Arturo Cova). Avšak aj v prípade Cova je to do istej miery spochybniteľné, pretože jeho vízie sú podobné tomu, čo vidí Clemente Silva. Silva považuje prales za živú vnímavú bytosť, a to jednak počas putovania pralesom, kedy by mohlo ísť o halucinácie, ale aj keď sprevádza Artura Cova a jeho druhov, pričom sa nedá povedať s istotou, či Clemente Silva začal trpieť šialenstvom alebo je prales naozaj magickou bytosťou.

Následne sme sa venovali „hymne na prales“ a zberačovej modlitbe, ktoré tvoria spolu s ďalšími lyrické pasáže románu. V nich je koncentrovaný pohľad na prales ako na väzenie, plodivú silu, Matku. Je to pohľad na prales ako na personifikovanú silu, ktorá týra, zabíja, plodí a zároveň sama trpí pod vplyvom človeka. Najmä v „zberačovej modlitbe“ sa obracia náš pohľad na prales ako trpiacu bytosť, v čom by sme mohli vidieť ekologickú otázku. Človek a prales sú spojení v utrpení a neustále zápasia a vzájomne sa ničia. V jednotlivých lyrických častiach sme neopomenuli jazykové prostriedky, ktoré autor využíva na vykreslenie pralesa.

Nakoniec sa náš obzor zúžil na paralelu medzi človekom a pralesom, a to konkrétne medzi postavou Clementa Silvu a stromom. Obaja vytvárajú metonymiu ľudského rodu a celej prírody. Obaja trpia kvôli jednému vykorisťovateľovi, no prýšti z nich iná tekutina: krv a kaučuk. Tým sú odlišení, ale spája ich rovnaké utrpenie.

7. Resumen

Imagen de la selva en la novela de J. E. Rivera *La vorágine*

El objetivo fundamental del trabajo fue estudiar las diversas formas que adopta la selva en la novela *La vorágine*, atendiendo a los recursos lingüísticos que emplea el autor. Además nos hemos centrado en la corriente literaria a la pertenece la obra, tanto como en las influencias en la novela, que proceden de la vida del autor, y el análisis de la obra.

En primer lugar, hemos incluido la obra en el contexto literario hispanoamericano, es decir, en la novela regional (novela de la tierra). El regionalismo trata de subrayar los aspectos peculiares de una zona respectiva. En la novela regional el hombre se enfrenta a la naturaleza salvaje y aun no dominada.

En el siguiente capítulo nos centramos en aquellos aspectos de la vida del escritor que tuvieron alguna influencia en la obra. Se trata, ante todo, del viaje a la selva en el Comité, encargado de resolver el problema de las fronteras entre Colombia y Venezuela. Gracias a esta experiencia Rivera pudo experimentar la vida en la selva con sus dificultades.

A continuación, nos hemos ocupado del análisis de la obra y hemos considerado sus distintos aspectos: narración enmarcada, narrador, estructura de la obra, temas y personajes.

En cuanto a la narración enmarcada, tenemos que subrayar que tiene forma de una carta dirigida al ministro por parte de Rivera. Tomando en cuenta los narradores, la voz principal es la de Arturo Cova, aunque aparecen también otras voces: Clemente Silva, Ramiro Estévez, Helí Mesa. La voz de Clemente Silva forma una parte importante en la obra porque, gracias a él, nos damos cuenta de los crímenes y de la crueldad que se manifiesta en la selva.

La novela está dividida en tres partes, de las cuales la segunda y tercera se desarrollan en la selva, mientras que la primera parte tiene lugar en los llanos. La segunda parte comienza con el llamado *himno a la selva* y la tercera con *la plegaria del cauchero*.

La obra forma un mosaico heterogeneo de temas, de las que podemos mencionar al menos algunos: historia amorosa, tema del honor, muerte, violencia y viaje. La historia amorosa va a ser la causa de la huida de los personajes a los llanos y luego el deseo de recuperar el honor perdido iniciará su viaje a la selva. El tema de la muerte y violencia forman una línea importante y se relacionan con la influencia de la selva. El tema del viaje

tiene diferentes formas: vago, caminata y búsqueda.

En el último capítulo hemos tratado el tema de la selva y sus diversas formas que adopta en la novela, transformándose del ambiente, en el que tiene lugar la narración, en una fuerza personificada y hasta formando una relación con el hombre.

En primer lugar, la hemos considerado como el ambiente en el que se desarrolla la acción de la novela. La selva es vista ante todo desde la perspectiva de Arturo Cova. El poeta manifiesta una actitud de una persona escéptica y podemos ver cierta relación con los primeros conquistadores. Se trata sobre todo de su comportamiento con los Indios. Sin embargo, su visión se ve influida también por el asombro que le causa la flora y fauna selváticas. Por otra parte, podemos observar la fuerza productiva y a la vez destructiva de la selva.

Luego hemos estudiado la influencia de la selva y sus símbolos: cárcel, fuerza productiva, Madre, viaje al centro del mundo y también viaje a los infiernos.

A continuación, nos centramos en la cuestión de la influencia de la selva. No tenemos una respuesta única, ya que por una parte se nota la influencia de la selva que hace posible y desarrolla la crueldad humana, mas por otra parte el hombre es el que manifiesta un comportamiento instintivo y es movido por la avaricia y el poder.

Luego aparece el tema de la selva como el ser mítico. Primero hemos tenido que considerar si se trata o no de una fuerza mítica o si es un efecto de las alucinaciones o visiones. En el caso de Pipa y Arturo Cova son alucinaciones, a pesar de que las visiones de Cova pudieran resultar problemáticas, dado que son similares a las de Clemente Silva. Por lo tanto, no se puede decir exactamente si los personajes tuvieron una visión parecida, aunque en un horizonte temporal diferente, o si la selva es de verdad un ser mítico. Hay que subrayar también que la selva no tiene solamente una actitud negativa con sus visitantes, en el caso de Clemente Silva, una palmera le demuestra la dirección, según le parece, por lo menos. En relación con el tema de la selva como la fuerza personificada, tenemos que mencionar *el himno a la selva* y *la plegaria del cauchero*. La primera tiene lugar en la parte dos de la novela y la segunda en su tercera parte. Ambas enriquecen la novela en rasgos líricos y se unen con los símbolos de la selva y ante todo *la plegaria del cauchero* hace referencia a las relaciones entre el hombre y la selva y los hombres entre sí.

Por el último, hemos desarrollado el paralelo entre la selva y el hombre, o sea, entre un árbol herido y Clemente Silva. Ambos sufren bajo el mismo yugo y de ambos se derrama el mismo líquido: caucho y sangre.

Para concluir, hemos tratado de contemplar el tema de la selva, tratando varios de sus aspectos. Hemos visto su imagen, transformándose del ambiente en el ser mítico. La podemos tratar de ver en su conjunto, en su riqueza en la que se expresa, mas la selva continuará siendo para el hombre un misterio.

8. Résumé

Obraz pralesa v románe J. E. Riveru *La vorágine*

Záujmom práce bol náhľad na tému pralesa v diele *La vorágine* (Vír). Naším cieľom bolo študovať jednotlivé spôsoby zobrazenia pralesa, pričom sme brali do uvahy niektoré sporné aspekty (prales ako mýtická bytosť či dôsledok halucinácií).

V prvej kapitole sme sa venovali zaradeniu diela do kontextu hispanoamerickej literatúry, a to k tzv. regionálnemu románu („román zeme“).

V druhej kapitole sme sa zaujímali o vplyv na Riverov román, vychádzajúc hlavne z autorovho života. Azda jeho najvýznamnejšou cestou, počas ktorej okúsil na vlastnej koži atmosféru pralesa, bola výprava v komisii, ktorá mala vyriešiť problém kolumbínsko-venezuelských hraníc.

Tretia kapitola poskytuje pohľad na dielo a venuje sa typom rozprávania, rozprávačom, štruktúre románu, tematike a tiež postavám a ich premenám. Dielo *La vorágine* má ako štruktúru rámcové rozprávanie, kde rámec je tvorený dopisom J. E. Riveru adresovaný ministrovi. Hlavným rozprávačom je Arturo Cova, skrze ktorého perspektívu je románová realita nahliadaná. Z hľadiska tematiky, román predstavuje širokú mozaiku motívov. Jedná sa o milostný príbeh, priateľstvo, česť, násilie, osudovosť, smrť, nebezpečenstvo, mágiu a cestu. Najvýznamnejšie motívy, i keď hodnotenie významu je vždy relatívne, sú milostný príbeh, smrť, násilie a cesta. Hlavnou postavou je Arturo Cova. Ďalšou významnou postavou, vďaka ktorej sa dozvedáme o krutostiach v pralesi je Clemente Silva.

V štvrtej kapitole sme sa venovali téme pralesa a rôznym zobrazeniam: prales ako prostredie, interpretácie pralesa, vzťah človeka a pralesa a ich vzájomné vplyvy, prales ako magická bytosť a napokon paralela medzi človekom a pralesom.

V prvom rade sme sa venovali pralesu ako prostrediu, v ktorom prebieha dej románu. Išlo najmä o pohľad Artura Cova, i keď nebol jediný. Následne sme sa zaoberali rôznymi interpretáciami pralesa: prales ako väzenie, peklo, Matka, cesta do pralesa ako cesta do stredu sveta či plodivá sila. Ďalej sme si kládli otázku, či prales vplýva na človeka. V ďalšej časti sme skúmali otázku pralesa ako magickej sily či výplod halucinácií. Napokon sme sa upriamili na paralelu medzi človekom a pralesom, a to konkrétne medzi postavou Clementa

Silvu a „zraneného“ stromu.

V závere by sme chceli vyzdvihnúť, že prales je v diele *La vorágine* (Vír) zobrazený rôznymi spôsobmi a má rozličné podoby. Je to jednak prostredie, v ktorom prebieha dej a ktoré vplýva na človeka, no zároveň v sebe ukrýva tajomstvo, ktoré nie je možné odhaliť iným spôsobom, ale len tak, že sa sami do neho ponoríme. Otázka je, či sa nám prales, keď sa dostaneme do jeho „srdca“ sám otvára alebo či sme to my, kto pod vplyvom prostredie a horúčok, podľahneme jeho vplyvu. Tak či onak, i vďaka tomuto faktu, prales bol, je a zostane pre nás tajomstvom.

9. Abstract

The jungle's image in the novel *The Vortex* of J. E. Rivera

The main topic of the dissertation was to study the different forms of expression of the jungle in the novel *The Vortex*.

First of all, the novel was incorporated into the history of literature as regional novel.

Afterwards we analysed the moments of author's life that have some influence in *The Vortex*, specifically when he went to jungle, as one of the Committee, that had to establish the border line between Colombia and Venezuela.

It was done the analysis of the novel, focusing on: frame narrative, narrators, structure, themes and finally characters.

The frame of the novel is a card sent to a minister by J. E. Rivera.

The novel is divided in three parts however we concentrate our attention only in the second and the third one because they take place in the jungle.

There are various narrators although the main one is Arturo Cova, who is a poet, and Clemente Silvas voice has an important role too.

The main themes are the romantic story, death, violence and journey, that is a line going through the whole novel and has different types: wandering, searching, etc. The importance of death and violence is unified with the jungle's influence.

Lastly, we studied the images of the jungle.

On the one hand, the jungle is the background where the story is developing; on the other hand, we can observe the jungle's influences on humans and even the human's on the forest, which is often destructive. Then we focused on the symbols of the jungle: jungle as a prison, Mother, etc. Subsequently, the jungle was represented as a mythical being, but the author does not clarify if the jungle is a creature that truly suffers or it is only a result of human hallucination. Afterwards, we concentrated our attention on the language that was used in the lyric passages of the novel.

Although we do not know whether it is a mythical being or not, we realize that the jungle is a place, where the "reality" becomes fantasy and vice versa. The view of the jungle varies between the background of the novel and the mythical being. Moreover, the jungle is a secret area, full of mysterious whisper, where we cannot be sure of the truth and where the human being is immersed in.

10. Zoznam použitej literatúry

Primárna literatúra:

- Rivera, J. E. *La vorágine*. Ed. De Juan Loveluck. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1988.
- Rivera, J. E. *Vír*. Preložil Zdeněk Hampejs a Marcela Svobodová. Praha: Československý spisovatel, 1955.

Sekundárna literatúra:

- Loveluck, Juan. Prólogo In: Rivera, J. E. *La vorágine*. Ed. De Juan Loveluck. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1988
- Pérus, Françoise. *De selva y selváticos*. Bogotá: Plaza y Janés, 1998.
- Housková, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky*. Praha: Torst, 1998.
- Odóñez, Montserrat. Introducción In: Rivera, J. E. *La vorágine*. Ed. De Montserrat Odóñez. Madrid: Cátedra, 1990.
- Oviedo, J. M. *Historia de la literatura hispanoamericana*, Vol. 3. Madrid: Alianza Editorial, 2001.
- Žilka, Tibor; Obert, Viliam; Ivanová, Mária. *Teória literatúry*. Bratislava: Litera, 1997.